

NIĞDE-MELENDİZ BÖLGESİ'NİN İNSAN-ÇEVRE ETKİLEŞİMİ
BAĞLAMINDA İSKÂN TARİHİ: GENEL BİR DEĞERLENDİRME
*SETTLEMENT HISTORY OF NIĞDE-MELENDİZ REGION IN THE CONTEXT
OF HUMAN-ENVIRONMENT INTERACTION: A GENERAL REVIEW*

Burak FALAY

Dr., İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü
Dr., Istanbul University, Faculty of Letters, Department of Archaeology

falayburak@gmail.com

ORCID ID: 0000-0002-0869-425X

OANNES

Uluslararası Eskiçağ Tarihi Araştırmaları Dergisi – International Journal of Ancient History
2/2, Eylül - September 2020 Samsun
E-ISSN: 2667-7059 (Online)
www.oannesjournal.com
<https://dergipark.org.tr/tr/pub/oannes>

Makale Türü-Article Type : **Araştırma Makalesi-Research Article**
Geliş Tarihi-Received Date : **27.05.2020**
Kabul Tarihi-Accepted Date : **29.07.2020**
Sayfa-Pages : **135 – 163.**

This article was checked by Viper or

Atıf – Citation: FALAY, Burak, “Niğde-Melendiz Bölgesi'nin İnsan-Çevre Etkileşimi Bağlamında İskân Tarihi: Genel Bir Değerlendirme”, *OANNES – Uluslararası Eskiçağ Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 2/2, Eylül 2020, ss. 135 – 163.

OANNES

Uluslararası Eskiçağ Tarihi Araştırmaları Dergisi

International Journal of Ancient History

2/2, Eylül - September 2020

135 – 163

Makale Türü: Araştırma Makalesi

NİĞDE-MELENĐİZ BÖLGESİ'NİN İNSAN-ÇEVRE ETKİLEŞİMİ BAĞLAMINDA İSKÂN TARİHİ: GENEL BİR DEĞERLENDİRME SETTLEMENT HISTORY OF NİĞDE-MELENĐİZ REGION IN THE CONTEXT OF HUMAN-ENVIRONMENT INTERACTION: A GENERAL REVIEW

Burak FALAY

Öz

Volkanik Kapadokya Bölgesi'nin bir parçası olan Niğde-Melendiz Bölgesi tarihöncesinden, MÖ 2. ve 1. bine, Roma, Bizans ve Osmanlı Dönemleri boyunca toplulukların yoğun hareket ettiği coğrafyalardan biridir. Bu hareketlilik bölgeyi mimari yapılar ve yerleşme organizasyonları açısından oldukça canlı kılmıştır. Topluluklar toplumsal süreçleri, tarihsel ve çevresel koşulları içerisinde bölgedeki doğal kaynakları kullanarak çevrelerini inşa etmiş, çok sayıda ve farklı amaçlarla yapılar üreterek, yerleşmeler organize etmiştir. Bölgenin obsidiyen, andezit, ve bazalt gibi hammadde kaynakları, farklı ekolojik ortamlarının geçim ekonomisini çeşitlendirmesi, istilalara ve saldırılara karşı güvenli bir ortam sağlayan dağlık sahalar, jeolojik yapının kaya yüzeylerini işleyerek mekanlar üretmeye imkan sağlaması ve bölgenin Anadolu'yu Akdeniz'e ve Mezopotamya'ya bağlayan yolların üzerinde yer alması toplulukların binlerce yıl boyunca bölgeyi iskan etmesinde ve yerleşmeler kurmasında etkili olmuştur.

Bölgenin arkeolojik bulguları, dönem haritaları ve yazılı kaynakları bu tarihsel sürecin aydınlatılmasında yararlanılan kaynakları oluşturmuştur. Bölgenin yerleşme tarihi ve mimarisi üzerine

Abstract

Niğde-Melendiz Region, which is a part of Volcanic Cappadocia, is one of the geographic areas where communities were densely on the move from the Prehistoric periods to the 2nd and 1st millennium BC, towards the Roman, Byzantine and Ottoman periods. This mobility has made the region very buoyant in terms of architectural structures and settlement organizations. Communities built their environment by using natural resources in the region within the social processes, historical and environmental conditions, organizing numerous settlements by producing structures for many different purposes. The fact that the region is possessed of raw materials such as obsidian, andesite and basalt; diversification of ecological environments in terms of subsistence economy and the character of mountainous areas providing a safe environment against invasions and attacks, enabling the inhabitants to produce spaces by processing the rock surfaces and its location on the roads connecting Anatolia to Mediterranean and Mesopotamia, has been effective for the communities to inhabit the region for thousands of years.

gerçekleştirilmiş etnografik araştırmalar ile bölgenin paleo ve günümüz çevre koşulları üzerine yürütülen çalışmalardan da önemli ölçüde faydalanılmıştır. Bu uzun tarihsel süreci görselleştirebilmek ve verilerin lokalizasyonu yapabilmek amacıyla da bir coğrafi bilgi sistem yazılımı kullanılarak ilgili haritalar üretilmiştir. Özetle, bütün bu kaynaklar üzerinden bir bölgenin yerleşim sahası haline gelme süreci, iskân devamlılığı ve değişimleri insan-çevre etkileşimi kapsamında nedenleriyle birlikte açıklanmaya ve anlamlandırılmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Melendiz Bölgesi, yerleşim tarihi, tarihi coğrafya, toplumsal süreçler, tarihsel ve çevresel koşullar.

During the research, the archaeological findings of the region, ancient maps and written sources have been used in the enlightenment of this historical process. Ethnographic researches on the settlement history and architecture of the region have also benefited significantly from the studies on the paleoenvironmental and current environmental conditions. In order to visualize this long historical process and to localize the data, related maps have been produced using a geographic information system software. In summary, through all these sources, an effort is made to explain and understand the process of foundation of a settlement, continuity of residence and changes within the scope of human-environment interaction.

Keywords: Melendiz Region, settlement history, historical geography, social processes, historical and environmental conditions.

Giriş

Volkanik Kapadokya Bölgesi'nin¹ batı bitiminde yer alan Melendiz Bölgesi tarihöncesi ve sonrası dönemler boyunca insan hareketliliğinin yoğun olduğu coğrafyalardan biri olmuştur. Bölgede devam eden ve tamamlanan arkeolojik kazı ve yüzey araştırmalarının verileri ile Hitit, Geç Hitit, Roma, Bizans ve Osmanlı Dönemlerine ilişkin bilgiler sağlayan yazılı kaynaklar ve dönem haritaları da bu çıkarımı destekler niteliktedir. Bütün bu bulgular incelendiğinde her bir dönemin toplumsal, kültürel, ekonomik, politik, askeri koşulları, inanç ortamı ve coğrafi şartları bölgedeki farklı yerleşme organizasyonlarının ve mimari dokuların ortaya çıkmasında etkili olmuştur. Bölgenin obsidiyen, andezit, ve bazalt gibi tarihöncesi toplulukların ihtiyaç duyduğu en önemli hammadde kaynaklarına sahip olması, dağlık ve alçak havzalar arasında geçişlerin yapılabildiği coğrafyası, istilalara ve saldırılara karşı korunabilmeyi sağlayan dağlık topoğrafya, oyulabilir yüzey formasyonunun kayaoyma mekanların üretilmesine imkan vermesi ve Anadolu'yu Akdeniz'e ve Mezopotamya'ya bağlayan güzergahların merkezinde yer alması² bir anlamda bölgeyi topluluklar için bir çekim merkezi haline

¹ Volkanik Kapadokya Bölgesi olarak adlandırılan kesim (kütle), günümüzde volkanik formasyonların en belirgin olarak izlenebildiği Niğde, Nevşehir ve Aksaray arasındaki volkanik bir bölgeyi karakterize eder. Doğuda Erciyes Dağı'na ve Sultan Sazlığı'na, batıda Karaman yakınlarındaki Karadağ-Karacadağ volkanlarına, kuzeybatıda Aksaray iline ve Tuzgölüne kadar uzanan bölge kuzey ve kuzeydoğuda Sivas havzası, güneyde ise Niğde Masifi, Ulukışla baseni ve Toros platformuyla sınırlanır (Aydın, 2009: 11).

² Falay, 2019: 81.

getirmiştir. Dolayısıyla farklı dönemlerde ve farklı amaçlarla bölge binlerce yıl boyunca iskân ve inşa³ edilmiş, yer - mekân⁴ üretme pratikleri açısından çeşitli organizasyonların ortaya çıktığı bir coğrafya olmuştur. Bu çalışma uzun soluklu bu tarihsel süreci dönem dönem inceleyerek ortaya çıkan yerleşme organizasyonlarının ve mimari dokuların hangi koşullar altında neden ve nasıl ortaya çıkmış olduğu ile ilgili detaylı bir değerlendirme yapabilmeyi amaçlamaktadır. Böylelikle, bölgenin derin geçmişi üzerine bütüncül bir yaklaşımla gerçekleştirilecek bir değerlendirme aynı coğrafyanın farklı zaman dilimlerinde topluluklar tarafından nasıl iskân edildiği, değişen yerleşme eğilimleri ve mekân kurma pratiklerinin kavranabilmesine imkan verecektir. Ayrıca bu değerlendirmeleri yapabilmek adına coğrafi koşulların da bu süreçte etkisini ölçebilmek amacıyla bölgenin eski ve günümüz çevre koşulları üzerine yürütülmüş araştırmaların bulgularına da yer verilecektir. Bunun dışında bölgenin bu uzun zaman dilimi içerisindeki iskân süreci ve yerleşme hareketliliği bir coğrafi bilgi sistemi yazılımında (ArcGIS) üretilen haritalarla detaylandırılacaktır.

Bölge Coğrafyası

Volkanik Kapadokya Bölgesi⁵'nin batı bitiminde yer alan Melendiz Bölgesi batıda doğuya doğru sırasıyla Hasan Dağı, Keçiboyduran Dağı ve Melendiz Dağı, doğuda Bozdağ, kuzeydoğuda Göllüdağ kuzeyde ise daha alçak olan Kötüyayla ve Şahinkalesi tarafından sınırlanmaktadır. Silsilenin batı kesiminde ise Hasan Dağı'nın kuzeye doğru uzanan piroklastik akıntıları ve İhlara Vadisi yer almaktadır. Bu yükseltilerle çevrelenen bir iç ovaya sahip olan bölge Altunhisar, Çardak ve Şelikin Boğazlarıyla da dışarıya açılır (Fig. 1). Bölge volkanik dağlar, koniler, lav akıntıları, kalın ignimbirit örtülerden meydana gelen alçak platolar, andezit ve bazaltik kayalar ile dağlık bir coğrafyadır.

Tarihöncesi Dönemler

Bölgenin volkanik dağlarından biri olan Göllüdağ obsidiyen, andezit, bazalt ve riolit gibi hammadde kaynaklarıyla Paleolitik Dönemlerden itibaren tarihöncesi insanların yontma taş alet endüstrisine kaynak sağlayan en önemli çevrelerden biri olmuştur⁶. Dolayısıyla yontma taş endüstrisine ait

³ "İskân etmek" ve "İnşa etmek" terimleri Heidegger'in "*Bauen Wohnen Denken*" başlıklı çalışmasından alınan kavramlardır. "İskân etmek" Almanca, *wohnen* fiiline karşılık gelirken "İNŞA etmek", *bauen* fiiline karşılık gelmektedir. İngilizce'de ise bu sözcükler sırasıyla *dwel* ve *buıld* sözcükleri ile karşılanmaktadır. Heidegger; iskân etmenin inşa etmeyi gerektirdiğini, inşa etmenin de iskân etmenin gereklerine yanıt verdiğini ifade ederek bu ikisi arasındaki zorunlu ilişkiye dikkat çekmiştir (Heidegger, 1971; Sharr, 2013:37-38, 40-43).

⁴ Heidegger; "yerin" insanların duygu ve deneyimleriyle tanımlanarak ortaya çıktığını ileri sürer. "Mekân" ise kullanım ve deneyim yoluyla kavranan ve tanımlanan o "yerin" fiziksel bir sınırlandırmayla yani inşa yoluyla -yapılar ve yerleşmeler ile- cisimleşerek ortaya çıkmasıdır. Heidegger; Almanca'da "yeri" *Platz*, "mekânı" ise *Raum* sözcükleri ile tanımlar. Heidegger'in kullandığı bu terimler Almanca'dan İngilizceye çevrilirken *place* (yer) ve *space* (mekân) sözcükleri ile karşılanır (Heidegger,1971; Sharr, 2013: 52-57).

⁵ Bkz. dipnot 1

⁶ Göllüdağ ve çevresindeki insan hareketliliğine dair en erken bulgular, Paleolitik Dönemin taş alet endüstrisine ait 5000'den fazla buluntunun tespit edildiği, Alt ve Orta Paleolitik Dönemlere tarihlenen Kaletepe Deresi 3'den gelmektedir. Kaletepe Deresi 3, Göllüdağ'ın doğu eteklerinde mevsimlik bir derenin güney yamacında yer alan Orta Anadolu'nun ilk *in situ* paleolitik buluntu yeridir (Slimak - Dinçer, 2007: 33-35). Göllüdağ Obsidiyen Araştırmaları

üretim artıklarının olduğu işlikler, buluntu yerleri, Neolitik ve Kalkolitik Dönemlere ait yaşam alanlarıyla ilişkili olduğu düşünülen yapı bileşenlerine ait kalıntılar ve çok sayıdaki kaya sığınağı tespit edilmiştir⁷. Özellikle Kabak Tepe'nin doğusu ile kuzeyindeki Eriklidere, Kaletepe, Bitlikeler, Ekinlik, İlbiz ve Boztepe kaynakları taş yongalama ve işlikler kapsamında Neolitik Dönemin tarihöncesi toplulukları tarafından yoğun olarak kullanılmıştır (Fig. 2). Bu kaynaklardaki obsidiyenlerin dilgi üretimine uygun kalitede olması olasılıkla tarihöncesi uzman taş yontucularının bu çevrede yoğunlaşmasına neden olmuştur⁸. Göllüdağ obsidiyenleri üzerinde yapılan arkeolojik ve jeokimyasal analizler ile Kömürcü-Kaletepe obsidiyen işliğindeki arkeolojik kazı çalışmaları bu kaynakların yalnızca bölge içinde değil Kıbrıs, Levant ve Mezopotamya'nın Çanak Çömleksiz Neolitik yerleşmelerine de ulaştığı sonucuna varmıştır⁹. Dolayısıyla Göllüdağ ve çevresindeki kültürel izler, işlikler ve yaşam alanları yalnızca bölgedeki yerel toplulukları değil bölge dışından gelen uzman taş yontucuların organizasyonlarını da yansıtmaktadır.

Göllüdağ'ın 5 ila 10 km doğusundaki ova düzlükleri ile alçak tepelikler ve Melendiz Dağları'nın doğu yamaçları araştırıldığında tarihöncesi toplulukların bölgenin diğer alanlarında da hareket ettiği tespit edilmektedir (Fig. 2). Paleolitik Dönemden, Kalkolitik Döneme kadar yontma taş endüstrisine ait çekirdek, yonga, dilgi ve aletlerle birlikte çok sayıdaki çanak parçasından oluşan arkeolojik bulgular bu kesimlerin Paleolitik'den itibaren av sezonlarında ya da hammadde kaynaklarının edinim süresince işlik ya da geçici kamp alanları olarak kullanılmış olduğuna işaret eder¹⁰.

Projesi'nin (2007-2012) Göllüdağ'ın güney kesiminde Ballıkaya ve Küçük Göllüdağ'da tespit ettiği çok sayıdaki kaya sığınağı ve obsidiyen kaynağı da Paleolitik Dönemde Göllüdağ'ın hem barınmak hem de işlik alanı olarak kullanılmış olduğunu desteklemektedir (Kuhn - Dinçer, vd., 2015: 6, 9-10, 15-17) (Fig. 2).

⁷ 2007-2012 yılları arasında Prof. Dr. Nur Balkan Atlı danışmanlığında gerçekleştirilen Göllüdağ Obsidiyen Araştırmaları Projesi, Göllüdağ ve çevresinde toplamda 333 buluntu yeri belgelemiştir. 111 buluntu yerinde Paleolitik, 100 buluntu yerinde Neolitik/Kalkolitik, 122 buluntu yerinde ise hem Pleistosen hem de Holosen Dönemlerine ait arkeolojik bulgulara ulaşılmıştır (Kuhn - Dinçer, vd., 2015: 6) (Fig. 2).

⁸ Binder - Balkan-Atlı, 2001:1; Binder - Gratuze, vd., 2011: 3174, 3182-3183.

⁹ Kıbrıs'ta Çanak Çömleksiz Döneme tarihlenen Shillourokambos yerleşmesindeki prizmatik baskı tekniğiyle elde edilmiş dilgiciklerin %60'nın Kaletepe/Eriklidere, %40'nın ise Bitlikeler-Ekinlik kaynaklarından geldiği tespit edilmiştir. Suriye'nin Orta Fırat bölümündeki yerleşmelerin (Mureybet, Jerf el Ahmar, Cheikh Hassan, Dja'de ve Halula) Çanak Çömleksiz Neolitik A ve B evrelerine tarihli tabakalarındaki obsidiyenlerin jeokimyasal yapısı Göllüdağ kaynağından geldiklerini gösterir. Ayrıca Kömürcü-Kaletepe obsidiyen işliğinde (MÖ 8300-8200) ele geçen *naviform* teknolojinin üretim zincirine ait çekirdeklere Mureybet'de dilgileriyle birlikte rastlanılmış olması Göllüdağ'a bölge dışından gelen grupların Göllüdağ'daki varlığını kanıtlamaktadır. Yine Kaletepe işliğinde ele geçen ve Çanak Çömleksiz Dönemin B evresine tarihlenen Yakınoğu ve Doğu Anadolu'da görülen Abu Gosh düzeltili bir ok ucu ile Dja'de tipi baskı tekniği ile üretilmiş dilgicikler de bölge dışından gelen toplulukların Melendiz Bölgesi'ndeki hareketliliğini desteklemektedir (Pernicka - Keller, vd., 1997; Binder - Balkan-Atlı, 2001: 11-15; Balkan-Atlı, 2003; Binder - Gratuze, vd., 2011: 3174, 3181; Balkan-Atlı - Binder, 2012: 76-77).

¹⁰ 2008-2010, 2012 yılları arasında Doç. Dr. Erhan Bıçakçı danışmanlığında Melendiz Dağları'nın doğu yamaçlarında bir yüzey araştırması gerçekleştirilmiştir. Araştırma, Tepecik-Çiftlik Arkeolojik Kazısı'nın Paleolitik, Neolitik ve Kalkolitik Dönemlere tarihlenen buluntularını ve bölgedeki yüzey araştırmalarıyla (Göllüdağ Obsidiyen Araştırmaları 2007-2012) tespit edilen kamp, işlik ve yerleşim yerlerini söz konusu dönemler içerisinde coğrafi ve kültür bölgesi/bölgeleri bütünlüğünde açıklayabilmeyi amaçlamıştır. Göllüdağ'ın doğusunda

Melendiz Dağları'nın güneydoğu yamaçlarında yürütülen bir başka yüzey araştırmasında da, Paleolitik Dönemden, İlk Kalkolitik Döneme kadar tarihöncesi topluluklar tarafından işlik, yerleşme ve kamp yeri olarak kullanıldığı düşünülen bazı buluntu yerleri tespit edilmiştir¹¹ (Fig. 2). Çanak çömlek parçaları, taş alet endüstrisine ait çekirdekler, yongalar, dilgiler, deliciler ve ok uçlarına ait kalıntılar bu alanların tarihöncesi topluluklar tarafından yoğun olarak kullanıldığını göstermektedir. Buluntuların dağınık, tekil ya da yanında birkaç ok ucu ile birlikte ele geçmiş olması bu yerlerin avcılık faaliyetleri süresince geçici kamp alanlarının kurulduğu yerler olduğu çıkarımına ulaştırmıştır. Bu varsayımı kuvvetlendiren en önemli bulgulardan biri bazı alanlarda tespit edilen yerinde yongalama faaliyetleridir. Çünkü bu alanlar bir günden fazla süreyle kalınan geçici kamp yerlerine işaret etmektedir¹².

Tarihöncesi toplulukların işlik ya da geçici kamp alanlarına işaret eden buluntu yerlerinin dışında, bir yeri seçerek kalıcı yerleşme düzenleri oluşturduklarına ilişkin bulgulara da ulaşılmıştır. Bu bulguların elde edildiği yerlerden biri Göllüdağ Volkanik Kompleksi'nin kuzeyindeki Kayırlı Kasabası'nın yaklaşık 1,5 km kuzeydoğusunda yer alan Kayırlı-Değirmenyolu'dur (Fig 2). 200x250 metre genişliğindeki bu yer bir dönem işlik alanı olarak kullanılırken daha erken dönemlerde (radyo karbon örneklerinin analiz sonuçları beklenmektedir) uzun süreli iskâna dönük bir yerleşme yeri olarak organize edilmiştir¹³.

Bölgedeki tarihöncesi toplulukların bir yeri seçerek kalıcı bir yerleşme organize ettiklerine ilişkin en önemli arkeolojik alanlardan biri Göllüdağ obsidiyen kaynaklarının yaklaşık 30 km kuzeybatısında yer alan Aşıklı Höyük (MÖ. 8500-7300)¹⁴ yerleşmesidir. Melendiz Bölgesi'ne olan yakınlığı ve konuya ilişkin bulguları nedeniyle bu çalışmaya dahil edilmesi gereken yerleşme yerlerinden biridir (Fig. 2). Özellikle yerleşmenin 2. tabakasında (4G-H açması) ele geçen obsidiyenlerin Aşıklı'ya 27 km mesafede bulunan Kayırlı yatağından

Datçale, Nuzla 1-2, Dağdağan, Melendiz Dağları'nın doğu yamaçlarında Karasivri Tepe, Yalçı Tepe, Toturuz, Saydere ve Dökme Tepe ile Firizlinin çevresinde birkaç buluntu yeri ve Amas Öreni tarihöncesi topluluklara ilişkin arkeolojik bulgularıyla belgelenen yerlerdir (Doğu Melendiz Yüzey Araştırması yayımlanmamış raporları) (Fig. 2).

¹¹ 2014-2015 yılları arasında Niğde merkez ilçesi sınırlarında Doç. Dr. Semra Yıldırım-Balcı danışmanlığında Melendiz Dağları'nın güneydoğu yamaçlarında (Kırkpınar, Taşlıca, Yeşilburç, Hançerli, Fesleğen, Koyunlu ve Fertek köylerini kapsayan bir alanda) bir yüzey araştırması yürütülmüştür. Araştırmada bölgedeki obsidiyen kaynaklarıyla ilişkili olabilecek obsidiyen işlikleri, yerleşmeler ve kamp yerlerinin tespiti amaçlanmıştır (Balcı - Çakan, 2017b; Balcı-Çakan, vd., 2018) (Fig.2).

¹² Balcı - Çakan, 2017b: 24-25.

¹³ Balcı - Çakan, vd., 2018: 432-433.

¹⁴ Aksaray İli'nin Kızılkaya Köyü'nde, Melendiz Nehri'nin kıyısında yer alan Aşıklı Höyük'teki kazılar 1989 yılında Ufuk Esin'in yürütücülüğünde bir ekiple başlamış ve 2001 yılına kadar devam etmiştir. 2002-2004 yılları arasında Prof. Dr. Nur Balkan-Atlı'nın üstlendiği kazı çalışmaları, 2006 yılında Prof. Dr. Mihriban Özbaşaran tarafından yeniden başlatılmıştır. Aşıklı, yukarıdan aşağıya doğru 1'den 5'e kadar sıralanan tabakalarla tanımlanmıştır. Bu tabakalanmaya göre, 5. ve 4. tabakalar MÖ. 8400-8000 yıllarına tarihlenirken, 3. tabaka, MÖ. 8. binin başları, 2. tabaka ise höyüğün yaklaşık olarak MÖ 7300'lerde terkedilmesine kadar ki sürecini kapsamaktadır. 1. tabaka ise höyük üzerinde gerçekleşen tarımsal faaliyetler nedeniyle bozulmuştur (Özbaşaran, 2013; Özbaşaran - Duru, 2018).

(Göllüdağ) geldiğine ilişkin bulgular¹⁵ Aşıklı insanların Melendiz Bölgesi'ndeki hareketliliğine dair bazı ipuçları vermektedir. Ayrıca Aşıklı'da bulunan blokların ve çekirdeklerin benzerlerine Kayırlı ve Kömürcü-Kaletepe işliklerinde rastlanması, Aşıklı insanların yontma taş alet üretebilmek için yerleşmeye 20 km mesafede bulunan Nenezi obsidiyen yatağını değil, yerleşmeden 30 km uzaklıkta bulunan Melendiz Bölgesi'nin kaynaklarını tercih ettiğini göstermektedir¹⁶. Bu bulgular Aşıklı topluluğunun Melendiz Bölgesi'ndeki hareketliliğine ilişkin önemli veriler sağladığı gibi topluluğun obsidiyen, kireç ve boya gibi hammadde kaynaklarına ulaşabilmek amacıyla bir ya da iki günlük yürüyüş mesafesinde bulunan bölgelerde kalıcı ya da geçici barınma ve işlik alanlarını organize etmiş olduklarını da desteklemektedir¹⁷. Bu konu üzerine en somut bulgular Aşıklı'nın terk sürecinden hemen önce yerleşme içinde sürdürülen bazı faaliyetlerin Aşıklı'nın yakın çevresindeki yerlere taşınarak yerleşmenin genişleme sürecine ilişkindir. Bu bulgulara, 1993 yılında Ufuk Esin yönetiminde bir ekiple Aşıklı Höyük'ün çevresinde gerçekleştirilen yoğun bir yüzey taraması ile ulaşılmıştır, yürütülen araştırmalar sonucunda Aşıklı'nın çevresinde Neolitik ve Kalkolitik Dönemlere tarihlenen, Sapmazköy (Yassıören), Sırçan Tepe, Acıyer, Çakılbaşı ve İninönü gibi Çanak Çömleksiz ve Çanak Çömlekli Neolitik Döneme tarihlenen höyük yapısında olmayan düz ve küçük boyutlarda 13 buluntu yeri tespit edilmiştir¹⁸ (Fig. 2). Aşıklı'nın 1 km çevresinde yürütülen araştırmalarda da Çanak Çömleksiz Neolitik Döneme tarihlenen Musular, Yelibelen, Gedikbaşı ve Ven7 gibi Aşıklı topluluğunun yerleşme dışı faaliyetlere kalıcı ve tanımlı alanlar sağlayan, volkanik kayalıkların ya da yamaçların üzerinde konumlanmış yerler saptanmıştır (Fig. 2). Bu alanlar av sahalarında kurulan geçici kamplardan ve obsidiyen yataklarının yakınında organize edilen işliklerden farklı olarak daha kalıcı ve tanımlı mekânlardır¹⁹. Bu bulgular tarihöncesi toplulukların buldukları coğrafyayı iyi tanıdıklarını ve gereksinimleri doğrultusunda geniş bir alanda hareket edebildiklerini göstermektedir.

Bölgenin bir diğer önemli yerleşim yeri ise, MÖ 7500'den MÖ 5800 yıllarına kadar kesintisiz iskân edilmiş olan Tepecik-Çiftlik yerleşmesidir²⁰

¹⁵ Analizler obsidiyenlerin Kayırlı-Bitlikeler (%94), Kömürcü-Kaletepe (%3) ve Nenezi Dağı (%3) kaynaklarından geldiğini göstermektedir (Yıldırım-Balcı, 2011: 21).

¹⁶ Balkan-Atlı, 1993: 214; Yıldırım-Balcı, 2007: 453-454; Yıldırım-Balcı, 2011: 21.

¹⁷ Özbaşaran, M. - G. Duru, 2018: 479.

¹⁸ Balkan-Atlı, 1998; Esin - Gülçur, vd., 1998; Gülçur, 1999: 113; Özbaşaran - Duru, vd., 2006: 245.

¹⁹ Yelibelen, Aşıklı'nın 600 m kuzeybatısında 300x250 m boyutlarında bir yamaç yerleşmesidir. Gedikbaşı, Aşıklı'nın 800-900 m doğusunda doğal bir su kaynağının yakınındaki bir yamaçta yer alan boyutu 400x350 m ölçülerinde bir buluntu sahasıdır. Ven 7 adıyla tanımlanan alan ise 2,00x1,00 m ölçülerindeki kazı alanına ve 0,75 m'lik arkeolojik dolgusundan gelen hayvan kemiklerine, obsidiyenlere ve işlenmiş/kullanılmış kemik buluntulara dayanarak bu alanın çöplük olarak kullanılmış olabileceği sonucuna varılmıştır. Musular, Aşıklı'ya 400 m mesafede bir tuf kayalığının üzerinde yer alan ve Aşıklı'nın geç evreleriyle eş zamanlı olarak ortaya çıkan, farklı bir işlevin yüklediği günlük yaşamla ilişkili olmayan olasılıkla avlanma ve av sonrası kesim ve paylaşım gibi faaliyetlerin gerçekleştiği ve bu faaliyetinde bir tür av töreni ile koyun ve keçi yerine iri sığırlarla gerçekleştirildiği bir yerdir (Özbaşaran - Duru, vd., 2012: 159-160; Duru, 2013: 109, 112-113, 168, 336; Özbaşaran, - Duru, vd. 2006: 242-246) (Fig. 2).

²⁰ Tepecik-Çiftlik Arkeolojik Araştırma Projesi, 2000 yılında Doç. Dr. Erhan Bıçakçı yürütücülüğünde başlamıştır. Kazı çalışmaları, Niğde İli'nin Çiftlik İlçesi'nde yer alan 300x170 m ölçülerindeki höyük'te yürütülmektedir. Tepecik-Çiftlik'de; Geç Roma - Erken Bizans, İlk Kalkolitik (MÖ. 5800-6100 kal.), Çanak Çömlekli Neolitik (MÖ. 6100-7500 kal.) ve Çanak

(Fig. 2). Ana toprağa henüz ulaşılammış olması yerleşmenin daha erken bir tarihe çekilme olasılığını canlı tutmaktadır. Yerleşmenin Göllüdağ obsidiyen kaynaklarına yakın bir konumda bulunması, Tuz Gölü Havzası ile Bor Ovası ve Aladağlar arasında bir geçiş sahasında yer alması Tepecik'in tarihöncesi topluluklar tarafından bir yerleşme yeri olarak seçilmesinde etkili olmuştur²¹. Son Neolitik Dönemi temsil eden 3. tabakası incelendiğinde mimari yapıların yakın çevreden temin edilen andezit, bazalt, riyolit ve trakit gibi volkanik kökenli taşlarla ve kerpiçle inşa edildiği, yapı içlerinin de fırın, seki ve depolama birimleriyle organize edildiği tespit edilmiştir²². Arkeolojik bulgular yontma taş alet endüstrisinin hammaddesi olan obsidiyenin yerleşmeye kuş uçuşu 10 km uzakta bulunan Göllüdağ'dan elde edildiğini gösterir²³. Ayrıca Kayırlı-Bitlikeler işliği ile Kayırlı-Değirmenyolu'nda tespit edilen alet teknolojisinin Tepecik'in 3. tabakadaki obsidiyen yongalama alanında tanımlanan teknolojiyle benzerlik taşıması yerleşmeler, işlikler ve kaynaklar arasındaki olası trafiğe ilişkin bazı ipuçları vermektedir²⁴. Ancak hem Kayırlı-Değirmenyolu'ndaki kazı çalışmalarının yeni başlaması, hem de Tepecik-Çiftlik obsidiyenlerinin yeterli ölçüde çalışılmamış olması bu konuda yapılacak değerlendirmelerin önüne geçmektedir. Obsidiyen bulguların dışında gerek yabanıl, gerekse de evcilleştirilmiş türlere ilişkin çok sayıdaki arkeozoolojik kalıntı da Tepecik-Çiftlik topluluğunun ana yerleşmenin yakın ve uzak çevresinde hareket etmiş olduğunu destekler niteliktedir.²⁵

Melendiz Bölgesi'nin 35-40 km güneyinde yer alan Köşk Höyük (MÖ 6300-5600)²⁶ yerleşmesi de tarihöncesi toplulukların bölgedeki hareketliliğine ilişkin önemli bulgular sağlayan arkeolojik alanlardan biridir (Fig. 2). Kazılarda ele geçen koyun ve keçi dişlerinin izotop analizleri Köşk Höyük topluluğunun besi hayvanlarını yerleşmenin çevresinde bulunan farklı alanlarda otlatığı bilgisini sağlamıştır²⁷. Kış mevsimi düşük kotlardaki otlaklıklarda, yaz mevsiminde ise yüksek sahalardaki otlaklıklarda sürülerle birlikte gezen Köşk Höyük topluluğu yerleşme ve çevresinde dikey yönde bir hareketlilik sergilemiştir. Bu veri bir anlamda tarihöncesi bir topluluğun dağlık kesimlerde geçim ekonomisine dönük geçici yerleşme düzenleri kurmuş

Çömlüksüz Neolitik (MÖ. 7500 (?) öncesi) olmak üzere 14 tabaka tespit edilmiştir (Bıçakçı - Godon vd., 2012).

²¹ Bıçakçı - Godon, vd., 2012.

²² Çakan, 2013: 45-47, 50-53, 57-58.

²³ 16M açmasının 3. tabakasındaki obsidiyen yongalama alanının obsidiyenleri Göllüdağ'ın Kayırlı kaynağı (%82) ile Kömürcü-Kaletepe (%10) ve Nenezi (%6) kaynaklarından gelmiştir. Yerleşmeye blok ya da büyük yongalar halinde getirilen obsidiyenler yongalanarak alete dönüştürülmüştür (Balci, 2016: 149-152).

²⁴ Kayırlı-Değirmenyolu'nda gerçekleştirilen yüzey toplamasında dilgi üretimine yönelik obsidiyen parçaları ile bir adet iki vurma düzlemlili *Naviform* çekirdek ve çok sayıda iki vurma düzlemlili dilgi çekirdeği ele geçmiştir. Ele geçen *naviform* çekirdeklerin Tepecik-Çiftlik'deki ve Kayırlı-Bitlikeler işliğindeki *naviform* teknolojisi ile benzerlik taşıdığı tespit edilmiştir (Balci, 2016: 148-152; Balci - Çakan, vd., 2018: 431-432).

²⁵ Bıçakçı - Algül, vd., 2007: 246.

²⁶ Köşk Höyük, Bor Ovası'nda tüflü kalker yapıdaki kayalık bir yükseltinin kuzey yamacında yer almaktadır. 1964 yılında Richard Harper ve Margaret Ramsden tarafından bir yüzey araştırmasıyla keşfedilen yerleşme, arkeoloji literatürüne Ian Todd tarafından gerçekleştirilen bir yayınlara girmiştir. 1983 yılında Uğur Silistreli başkanlığında başlatılan kazılar, 1990 yılına kadar sürmüştür, 1995 yılında Aliye Öztan'ın kazı çalışmalarını üstlenmesiyle birlikte kazı çalışmaları kaldığı yerden devam etmiştir (Öztan, 2012: 31) (Fig. 2).

²⁷ Makarewicz - Arbuckle, vd., 2017.

olabileceği varsayımını güçlendirmektedir. Yerleşmenin coğrafi konum itibariyle birbirinden farklı iki ekolojik ortama da yakın olması tarımsal faaliyetlerini Bor Ovası'nın düzlüklerinde, hayvancılık ve avcılık faaliyetlerini de kuzeyindeki Melendiz Dağları ile doğu yönündeki Niğde Masifi ve Aladağlar'da sürdürebilmesine imkan tanımış olmalıdır²⁸.

Bölge ve yakın çevresinin tarihöncesine ilişkin bütün bu arkeolojik bulgular toplulukların barınmak dışında, günlük yaşamda kullanılan araç ve gereçleri üretebilmek, mimari yapılara yapı malzemesi temin edebilmek ve beslenme ekonomisini ayakta tutabilmek için Melendiz Bölgesi'nin farklı çevrelerinde hareket ettiğini gösterir. Nitekim bölge ve yakın çevresinde gerçekleştirilen paleoçevre araştırmaları da bu hareketliliğe imkan veren çevresel koşulların varlığına ilişkin önemli veriler sağlar. MÖ 9700 ile 6200 arasında iklimin bugünkünden %25 oranlarında daha yağışlı olduğu²⁹ ancak bu koşulların MÖ 6200 civarlarında 8.2 ka. adı verilen yaklaşık 200 yıl kadar süren soğuk ve kuru hava koşullarının etkisi ile kısa bir kesintiye uğradığı tespit edilmiş, MÖ 6000'lerde ise nemli hava kütlelerinin geri dönmesiyle birlikte MÖ 5. binin ortalarına kadar çevresel koşullar optimum seviyelerini korumuştur³⁰. Melendiz Dağları'nın güneyindeki düzlüklerde tespit edilmiş olan eski bir göl yatağına ilişkin bulgularda dönemin çevresel koşullarının tarihöncesi topluluklar üzerindeki etkisine dair önemli veriler sağlamıştır³¹. Bulgular gölün su seviyesindeki salınımlara bağlı olarak çevresindeki yerleşmelerin sayıca artış gösterdiğine ya da terkedildiklerine işaret eder. Bu bağlamda gölün kuzey kıyısında tespit edilen 10 yerleşmeden 6'sının Geç Neolitik'ten Erken Tunç 2'ye kadar süreklilik gösterdiği³² dolayısıyla çevresel koşulların tarihöncesi toplulukların iskân devamlılığını olumlu yönde etkilediği anlaşılmaktadır.

Özetle, Melendiz Bölgesi ve çevresinin volkanik yapısı ve farklı ekolojik alanlar arasında geçişlerin yapılabildiği coğrafyası tarihöncesi toplulukların maddi dünyalarını biçimlendirebilmeleri için gerekli hammaddeleri ve beslenme kaynaklarını edinebilmesini sağlamıştır. Pleistosen sonları ve holosendeki nemli ve kurak hava koşulları arasında yaşanan salınımlara bağlı olarak da kalıcı ya da geçici yerleşme düzenleri ve işliklerden oluşan çok sayıda mekânsal organizasyonla çevrelenmiş dinamik bir bölge ortaya çıkmıştır. Bir anlamda, bölge tarihöncesi toplulukların zihinlerinde ve algılarında gereksinimlerine yanıt verebilen bir yer olarak kodlanmıştır³³.

²⁸ Makarewicz - Arbuckle, vd., 2017: 69, 71, 76.

²⁹ Roberts, 2014: 80.

³⁰ Roberts, 2014: 81.

³¹ 2006-2009 yılları arasında Lorenzo D'Alfonso danışmanlığında Pavia Üniversitesi Hasan ve Melendiz Dağları'nın güney yamaçlarında ve bu yamaçların uzandığı Bor Ovası'nda arkeolojik bir yüzey araştırması gerçekleştirmiştir. Araştırmalar sonucunda Geç Neolitik Dönemden, Orta Çağ'a kadar 37 arkeolojik yerleşme belgelenmiştir (D'Alfonso, 2008; D'Alfonso, 2009; D'Alfonso, 2011: 231; D'Alfonso - Basso, 2010) (Fig. 2). Bu araştırma ile eş güdümlü, Niğde Üniversitesi'nden Prof. Dr. Gürel ve Dr. Lermi Melendiz Dağları'nın güney yamaçlarına yakın bir noktada, Bor Ovası'nın Kuvaterner dolguları üzerine radyokarbon, izotop ve polen analizlerine dayanan jeomorfolojik çalışmalar yürütmüştür. Bu araştırmalarda eski bir göl yatağına ilişkin göl sel birikintilere ve paleosol topraklara ait çökellere rastlanılmıştır (Gürel - Lermi, 2010; D'Alfonso, 2011: 234-235, 240).

³² D'Alfonso, 2011: 234-235; D'Alfonso - Basso, 2010: 4-5.

³³ Heidegger, 1971; Sharr, 2013: 54-57.

Hitit ve Geç Hitit Dönemi

MÖ 2000-500 yılları aralığında Melendiz Bölgesi³⁴'nin İhlara, Altunhisar, Şelikin ve Konaklı vadileri Orta Anadolu'nun kuzeyi ve güneyi arasındaki geçişler sırasında³⁵ (Fig. 3, 4) yoğun olarak kullanılmıştır. Ayrıca bu geçitlerin Anadolu'yu Akdeniz'e ve Mezopotamya'ya bağlayan güzergâhlara da doğrudan bağlanabilmeleri önemlerini daha da arttırmıştır. MÖ 2. bin yıldan itibaren Hitit Krallığı ve ardılı Geç Hitit Krallıklarından Tabal Krallığı'nın bu ulaşım ve iletişim ağı üzerinde yerleşmeler kurması³⁶ (Fig. 3) bölge ve çevresini idari, politik, askeri ve ekonomik olarak öne çıkarmıştır. Ancak bu durum bölge dışından gelen askeri saldırıların sayısının da artmasına neden olmuştur. Tabal Krallığı ile Asur Devleti arasındaki ilişkileri konu alan yazılı kayıtlar bu çıkarımları destekler niteliktedir³⁷. Ancak bölgenin dağlık topoğrafyası ve yüksek rakımı savunmaya dayalı bir yerleşme sisteminin kurulabilmesine yardımcı olmuştur. Dağlık kesimlerin doğal bir savunma sahası olması yerleşmelerin güvenlik amacıyla yüksek kesimlerde kurulmasında etkili olmuştur. Ayrıca bu tip yerleşmelerin buldukları rakım nedeniyle çevresini geniş bir görüş açısıyla kontrol edebilmesi gerçekleştirilecek saldırılara karşı önceden önlem alabilmelerine imkân vermiştir. MÖ 12. ila 8. yüzyıl arasına tarihlenen Göllüdağ yerleşmesinin Göllüdağ'ın 2172 m. yükseklikteki zirvesine

³⁴ Melendiz adının aslı *Malandasa*, yani "Mala(a)nda-(a)ssa", "Mala-lı" kenti olabilir. Luwi dilinden ve ardılı MÖ 1. binyıl Anadolu dillerinden gelme pek çok yerleşim adında *Asa/Assa* bitişini görüyoruz. Luwi dilinin hısmı Hitit dilinde, "iskân etmek, yerleştirmek, kent kurmak" anlamlarında bir *Asas* fiili vardır. Buna bakarak, *Asa/Assa*'nın, Luwi dilinde, Almancanın "Siedlung'u" ve "Sitz"iyle aynı anlamda, yani "Yerleşim" (buradan: köy, kasaba, kent) anlamına geldiği düşünülebilir. Nitekim Meriggi, *Assa*'yı "Sitz" olarak çevirmiştir. Dolayısıyla *asa/assa* (Hellen ağzında, *assos*) bitişi, tarihsel coğrafya adlarında, "-kenti" anlamındadır. (Umar, 1993: 123, 538).

³⁵ Matessi - Pieri, 2017: 91; Matessi - Dalkılıç, vd., 2018: 1110.

³⁶ 2. binde Anadolu yarımadasında güçlü bir devlet organizasyonu olarak ortaya çıkan Hitit Krallığı (MÖ 1650 -1200) Aşağı Ülke olarak adlandırdığı Torosların yamaçlarına kadar uzanan geniş bir coğrafyada kontrolü sağlamak amacıyla bölgenin güneyinden geçen ve Kilikya ile Sertavul Geçitlerine ulaştıran yol güzergâhlarının üzerinde sur duvarlarıyla tahkim edilmiş yerleşmeler kurmuştur. Melendiz ve Hasan Dağları'nın doğu ve güney yamaçlarında aralarında 10 km mesafe olacak şekilde birbirini takip eden yerleşme yerleri ile Kınık Höyük, Tuuanuua (Kilisehisar) ve Tynna (Porsuk-Zeyve Höyük) yerleşmeleri bu politikanın birer yansımasıdır (D'Alfonso, 2011: 232-233; Matessi, 2017: 12, 16, 18-19; Matessi - Pieri 2017: 96-97; Matessi, - Dalkılıç, vd., 2018: 1108). Hitit Devleti'nin yıkılmasından sonra Tuwana Krallığı'nda Melendiz Dağları'nın güney yamaçlarında ve Kınık Höyük, Tuuanuua/Tuwanuua ve Tynna yerleşmelerinde iskâna devam etmiş ve ayrıca Göllüdağ yerleşmesini kurarak bu politikayı devam ettirmiştir (D'Alfonso, 2011: 232-233; Lanaro, 2015: 91-92; Highcock - Crabtree, vd. 2015: 98; Matessi - Pieri, 2017: 102) (Fig. 3).

³⁷ MÖ 1. binde Tabal Bölgesi'nin 24 krallığından biri olan ve bölgenin güneyini kontrol eden Tuwana Krallığı dönemin iki güçlü devleti olan Frig ve Urartular arasında tampon devlet görevi gördüğü gibi Asur Devleti'nin Kuzey Mezopotamya'dan Anadolu içlerine doğru olan yayılımcı politikası nedeniyle de Asur saldırılarına maruz kalmıştır. Orta Anadolu'nun doğu-batı ve kuzey-güney doğrultulu ticaret yolları ile Toroslar'daki zengin maden yataklarının Tabal bölgesinin sınırları içerisinde kalması, zengin tarımsal üretimi, besi hayvanı ve at yetiştiriciliği konusundaki potansiyeli ve Orta Anadolu Platosu'nu, Anadolu'nun güneydoğusuna ve Kuzey Suriye'ye bağlayan Kilikya kapısının kontrol altında tutulması bu saldırıların en önemli nedenlerini oluşturmuştur. Bu bağlamda Asur kralı III. Salmanassar'ın (MÖ. 858 – 824) MÖ IX. yüzyılın ikinci yarısında Tabal ülkesine yaptığı askeri seferler sonrasında tutulan çivi yazılı kayıtlar bu dönemi oldukça iyi yansıtır (Yiğit, 2000: 177-178; Pullu, 2006: 19; Duymuş, 2011: 37-38; Lanaro, 2015: 79).

kurulmuş olma nedenini de bu açılardan değerlendirmek gerekir³⁸ (Fig 3). Göllüdağ yerleşmesinde yürütülen arkeolojik kazılar yerleşmenin kulelerle destekli bir dış sur tarafından çevrelendiğini, birbirini dik ve paralel kesen sokaklar boyunca sıralanmış yapılara ve saray ya da tapınak olduğu düşünülen kamusal bir yapıya sahip olduğu saptamıştır. Melendiz Dağları'nın güneydoğu yamaçlarında kurulmuş olan Tepebağları yerleşmesi de aynı yaklaşımla iri blok taşlardan oluşan ve yerleşmeyi tamamen çevreleyen bir surun içine kurulmuştur³⁹ (Fig. 3). Bütün bu bulgular bölgede özellikle Geç Hitit Döneminde yaşanan güvenlik sorununun dağlık kesimlerde kurulan yerleşmelerle aşılmaya çalışıldığını göstermektedir. Dolayısıyla bölgeyi doğal bir savunma alanı haline getiren topoğrafik koşullar dağlık kesimlerin güvenli yerleşmelerin kurulabildiği bir yer olabilmesine neden olmuştur.

Geç Hitit Döneminde bölgenin dağlık kesimleri güvenlik amacıyla iskân edildiği gibi hayvancılık faaliyetleri amacıyla da organize edilen yerler olmuştur. Melendiz Dağları'na belli mesafelerde ve yönlerde dikilen Geç Hitit Dönemi stelleri (Fig. 3) üzerindeki betimlemeler ve metinler dönem topluluklarının bölgenin dağlık kesimlerini besi hayvanları ile at sürülerini otlatmak amacıyla kullanmış olduklarını gösterir⁴⁰. Tavşantepe 2 ve Andaval stelleri incelendiğinde dönemin topluluklarına hayvancılık faaliyetlerinin kutsal bir iş olduğu ve kralın da bu faaliyet üzerinde otoriter bir güç olduğu mesajı iletilmiş anlaşılmaktadır⁴¹. Tuwana Krallığı dağlık kesimlere belli mesafelerde ve yönlerde diktiği stellerle bu faaliyeti kontrol etmeye çalışmıştır. Nitekim Asur Devleti'ne ödediği haracın önemli bir bölümünü koyun, sığır, at, katır ve eşek gibi hayvanlar ile karşıladığı⁴² düşünülürse bu kontrol çabasının nedeni anlaşılabilir. Dolayısıyla dönemin sosyo-kültürel, ekonomik ve politik

³⁸ Hamit Koşay 28 Ağustos 1933'de dağın zirvesinde yürüttüğü araştırmada yerleşmenin önemli bir arkeolojik buluntu yeri olduğunu belirtmiştir. İlk kazı çalışmaları 1934 yılında Arkeolog Remzi Oğuz Arık başkanlığında bir ekip tarafından gerçekleştirilmiştir. İkinci ve üçüncü dönem kazı çalışmaları ise 1968-69 yıllarında Burhan Tezcan başkanlığında yürütülmüştür. Tezcan, MÖ 1.binin ilk yarısına tarihlenen Göllüdağ yerleşmesinin stratejik konumu dikkate alındığında Boğazköy-Hattuşa kadar önemli bir yerleşim yeri olduğunu vurgulamıştır. Tahsin Özgüç de Tabal ülkesinin sınırlarında Tuwana Krallığına ait önemli bir yerleşme yeri olabileceğini ifade etmiştir (Arık, 1936; Tezcan, 1969; 1992: 9-10; Lanaro, 2015: 91).

³⁹ Niğde-Fertek Kasabası'nın 1 km güneydoğusunda yer alan Tepebağları Höyük'ü 1972-76 sezonlarında Arkeolog Nimet Özgüç başkanlığında kazılmıştır. Kısa süren kazı çalışmaları sonucunda Bizans, Roma, Helenistik ve Geç Hitit Dönemlerine ait 5 yapı katı tespit edilmiştir (Çınaroğlu, 1976: 215) (Fig. 3).

⁴⁰ Melendiz Bölgesi ve çevresindeki Geç Hitit Dönemi stelleri ile ilgili, 80'li yıllarda Çınaroğlu, 2006-2009 yılları arasında da D'Alfonso bölgede bazı araştırmalar yürütmüşlerdir. Bu araştırmaların dışında David Hawkins, David Ussishkin, Mustafa Kalaç ve başka araştırmacılar da bölgedeki stellerle ilgili birtakım çalışmalar gerçekleştirmiştir (Ussishkin, 1967; Sezer, 1977; Kalaç, 1981; Çınaroğlu, 1986; Hawkins, 2000; D'Alfonso, 2008; D'Alfonso, 2009; D'Alfonso, 2010; D'Alfonso, 2011; Balatti - Balza, 2012; Balatti, 2012; Lanaro, 2015) (Fig. 3).

⁴¹ Altunhisar Vadisi'nde tespit edilen Tavşantepe 2 steli, bir aslan üzerinde ayakta duran tanrı betimi ile karşısında elinde değnekle duran bir figürü konu etmektedir. Sahnenin devamında, elinde değnek tutan figürün yanında at olduğu düşünülen bir de hayvan betimlenmiştir (Lanaro, 2015: 89-90). MÖ 8. yüzyıla tarihlenen Andaval steli, 0,50 cm çapında daire biçimli bir taştır. Bu taşın yüzeyine dört satırlık Luvi hiyeroglifiyle bir metin yazılmıştır. Metinde, Nahita (Niğde) Kralı Saruwanis'in atların yetiştirilmesi ve otlaklara çıkarılmasıyla ilgili söylevleri yer almaktadır. Metnin altına da profilden bir yüz betimlenmiştir (Ussishkin, 1967: 197; Hawkins, 2000: 514-515; Balza, 2013: 7-8).

⁴² Balza, 2013: 6.

koşulları dağlık kesimleri hayvancılık faaliyetlerinin yürütüldüğü bir yer haline getirmiş ve stellerle de bir mekâna dönüştürmüştür.

Bu kesimler günümüzde de hayvancılık faaliyetleri kapsamında kullanılmaya ve belli süreler boyunca barınılan yerler olmaya⁴³ devam etmektedir. Bu yerlerden biri 1850 m. rakımı, su kaynakları, verimli otlaklıkları ve 2 km kuzeybatısında yer alan doğal göleti ile Melendiz Dağları'nın iç kesimlerindeki Tahtapınar yaylasıdır (Fig 3). Yakın zamana kadar hayvancılık faaliyetleri kapsamında kullanılmaya devam edilen bu çevrede çobanların geçici yerleşme düzenlerine ilişkin mimari kalıntıları dışında, Hitit ve Geç Hitit Dönemlerine tarihlendiği düşünülen kaya yüzeyine açılmış oyuklar ve yarım kalmış kabartmalarıyla işlenmiş taş blokları tespit edilmiştir⁴⁴. Bu bulgular Tahtapınar yaylasının Hitit Döneminde hayvancılık faaliyetleri kapsamında ya da dini ritüellerin gerçekleştirildiği kutsal bir mekân olarak kullanılmış olabileceği sonucuna ulaştırmıştır. Tahtapınar yaylasının gerek su kaynakları açısından zengin bir çevre olması gerekse de arkeolojik bulguları bu yerin bölgenin açık hava tapınma mekânlarından biri olarak kullanılmış olabileceği varsayımına ulaştırmaktadır. Hitit kültüründe dağlık sahaların, su kaynaklarının ve pınarların bulunduğu yerlerin kutsal olması ve bu çevrelerin *huwasi* adı verilen stellerle açık hava tapınaklarına dönüştürülerek kayaların yüzeylerine nişlerin, platformların, oyukların açılması ve yazılı metinler ile tanrı figürlerinin kazılması yaygın bir uygulamadır⁴⁵. Dolayısıyla bölgede stel ve stellerle bağlantılı kalıntıların⁴⁶ bulunduğu çevreler olasılıkla hayvancılık faaliyetlerinin ya da dini ritüellerin yürütüldüğü kutsal mekânlardır. Nitekim Çınaroğlu Altunhisar Vadisi'nde belli mesafeler boyunca dikilen stellerin Tuwana Krallığı'nın merkez yerleşmesi olan Tuwana/Kemerhisar⁴⁷ ile Göllüdağ yerleşmesi arasındaki dinsel bir rotanın kılavuzları olabileceğini ileri sürmüştür (Fig. 3). Clelia Mora ve Lorenzo

⁴³ Duman, 2015.

⁴⁴ Balcı - Çakan, 2017a:10.

⁴⁵ Ökse, 2011: 219-222, 237; Murat, 2012: 137; Turgut, 2015: 347-348; Bahar - Turgut vd., 2018: 405-408, 414-415.

⁴⁶ Melendiz Ovası ile Bor Ovası'nı birbirine bağlayan vadinin hakim bir tepesi olan Tavşantepe'de tespit edilen Tavşantepe 1 steli ve kaidesi. Tavşantepe steli'nin yaklaşık 50 m. yakınında saptanan yarım kalmış bir başka stel. Tavşantepe'nin 2,5 km güneyinde Kasımtepe'de bulunan Keşlik yayla steli. Kasımtepe'nin birkaç kilometre güneyinde Dikilitaş mevkinde tespit edilen üzerinde yazı ve betim olmayan bir stel ve bu stelle ilişkili olduğu düşünülen kaya yüzeyine açılmış bir kaide boşluğu. Kaya yüzeyine açılmış yuvarlak libasyon çukurları ile kayaların kesilmesiyle oluşturulmuş yaklaşık 30 m. uzunluğundaki anıtsal yol hattı (Çınaroğlu, 1986: 327-329; Lanaro, 2015: 89-90). Nahita Kralı Saruwanis'in isminin geçtiği Niğde 1 steli. Ön yüzünde Fırtına Tanrısı Tarhunzas'ın betimlendiği, yan yüzünde de Tarhunzas ile Kral Warpalawas'ın isimlerinin geçtiği Niğde 2 steli. Melendiz Dağları'nın doğu yamaçlarındaki Veliisa (Yaylayolu) Köyü'nün yakınlarında bulunan üzerinde tek satırlık Luvice yazıt bulunan stel ve Luvi Hiyeroglifiyle yazılmış bir metin ile birlikte Tuwana Kralı Warpalawas'ın betimlendiği Bor steli olmak üzere bölgenin dağlık kesimlerinde çok sayıda stel ve stelle ilişkili kalıntı belgelenmiştir (Ussışkın, 1967; Kalaç, 1981; Hawkins, 2000: 513-515, 518-521, 529) (Fig 3).

⁴⁷ Tuwana Krallığı'nın ismi ile anılan ve krallığın merkez yerleşmesi olan Tuwana (Kemerhisar) Asur metinlerinde Tuhana olarak geçmektedir. Yerleşme günümüzde Melendiz Dağları'nın güneybatısındaki Kemerhisar Kasabası'nın üzerinde yer aldığı höyüğün MÖ 1. bin tabakalarında saklıdır. Höyük Geç Hitit Dönemi'ni temsil eden tabakaları dışında, Erken ve Geç Tunç, Helenistik, Roma, Bizans, Selçuklu ve Osmanlı Dönemleri'ne tarihlenen tabakalara da sahiptir. Dolayısıyla Kemerhisar bölgenin en uzun süreli yerleşme yerlerinden biridir (Çınaroğlu, 1987: 351-352; Rosada - Lachin 2011: 209-210) (Fig. 3).

D'Alfonsa'da bölgede yürüttükleri araştırmalarla bu rotanın MÖ 8. yüzyılda bölgenin iki ana yerleşmesi olan Göllüdağ ve Kınık Höyük⁴⁸ arasında kurulmuş olabileceğine işaret etmiştir⁴⁹ (Fig 3). Dolayısıyla Hitit ve Geç Hitit Dönemlerinde toplulukları dini bir bağlamın etrafında bir araya getirebilmek amacıyla bölgenin dağlık kesimleri kamusal mekânlar olarak işlevlendirilmiş olabilir.

Dağlık kesimlerin MÖ 1. bindeki kullanımı ile ilgili bir başka varsayımda, andezit ve bazalt gibi işlemeye uygun taş kaynakları nedeniyle bu kesimlerin heykeltıraşlık atölyelerinin bulunduğu yerler olduğuna ilişkindir. Dağlık sahalarda tamamlanmış ya da yarım kalmış çok sayıda stel, stel kaidesi, kaya yüzlerine açılmış oyuk, niş ve platform gibi kalıntılar bu kesimlerin Geç Hitit Döneminde hem taş ocağı hem de atölye olarak kullanılan Güneydoğu Anadolu'daki Yesemek ile kıyaslanmasına neden olmuştur⁵⁰.

Özetle, bütün bu bulgular tarihöncesi dönemlerde olduğu gibi, MÖ 2. ve 1. binde de bölgede yoğun bir kültürel hareketliliğin olduğunu ve bölgenin dağlık ve ovalık kesimlerinin farklı işlevlere yönelik iskân ve inşa edildiğini gösterir.

Roma (MÖ 190-MS 330/395) ve Bizans (MS 330/395-1453) Dönemleri

Roma ve Bizans⁵¹ (Doğu Roma) Dönemleri'nin haritaları ve el yazmaları olan *Itnerarium Antonini*, *Itnerarium Burdigalense* ve *Tabula Peutingeriana* Anadolu'nun bu zaman dilimlerine ilişkin yerleşim dokusu hakkında önemli veriler sağlamaktadır⁵². Bu haritaları ve el yazmalarını referans alan Anadolu'nun tarihi coğrafya çalışmaları MS 300 yılından itibaren Melendiz

⁴⁸ Melendiz Dağları'nın Bor Ovası ile birleştiği kesimde yer alan Kınık Höyük, 2011 yılından beri Pavia ve New York Üniversiteleri'nin ortak çalışmalarıyla kazılmaktadır. Kınık Höyük, Erken Tunç'tan Orta Çağ'a kadar uzun bir süre boyunca iskân edilmiştir. Kazı çalışmalarından elde edilen verilere göre Kınık Höyük MÖ. 1. binin başlarında bölgede yer alan Nahitiya (Niğde) ve Tuwana (Kemerhisar) ile birlikte bölgenin en büyük yerleşmelerinden biridir (Highcock - Crabtree, vd., 2015) (Fig 3).

⁴⁹ Lanaro, 2015: 90-91.

⁵⁰ Çınaroğlu, 1986: 329.

⁵¹ Siyasi ve kültürel bir varlık olarak "Bizans" ismi ilk kez 16. yüzyılda Hieronymus Wolf (1516-1580) akademik alanda ise, 19. yüzyıl tarihçileri tarafından kullanılmıştır. "Bizans" ismi "Yeni Roma" olarak tanımlanan Doğu İmparatorluğu'nun başkenti olarak seçilen bugünkü İstanbul kentinin ilk kuruluş hikâyesine dayanır. MÖ 7. yüzyılda Megara'dan yola çıkan *Byzas* komutasındaki Yunan kolonistler kurdukları yerleşmenin ismine *Byzas*'ın kenti anlamında *Byzantion* ismini vermiştir. Ancak I. Constantinus'tan, son imparator XI. Konstantinos Palaiologos'a kadar tüm imparatorlar "Bizans İmparatoru" unvanını değil, "Roma İmparatoru" unvanını kullanmış, imparatorluğun halkına da Romalılar denmiştir. Bugün Bizans olarak adlandırılan uygarlık, Roma İmparatorluğu'nun varlığını Doğu topraklarında Hristiyanlaşarak sürdürmesinden ibarettir (Akyürek, 2007).

⁵² MS 300 yılına tarihlenen ve Roma İmparatoru Antoninus'un adıyla bilinen *Itnerarium Antonini* yirminin üzerinde kopyaya sahip bir haritadır. MS 333 yılına tarihlenen *Itnerarium Burdigalense* (*Bordeaux Itinerary*) Galya bölgesinden (Bordeaux'dan), Kudüs'e giden hac yolunu ve yol güzergâhının üzerinde yer alan konaklama yerleri ile (*mansio*), at değiştirilen durak yerlerini (*mutatio*) tarif eden anonim bir el yazmasıdır. MS 350 yılına tarihlenen *Tabula Peutingeriana* (*Peutinger Table*) ise parşömen üzerine çizilmiş bir haritadır. 6.75 cm uzunluğa sahip olan haritanın genişliği 0.32-0.34 cm'dir. Kuzey-güney doğrultusunda dar, doğu-batı doğrultusunda geniş olan harita yerleşmelerin ve yolların piktografik olarak açıklayıcı bir şekilde çizildiği önemli bir kaynaktır (Adams - Laurence, 2005; Salway, 2005: 22-26, 60; French, 2016).

Bölgesi'nin çevresinden geçen yol güzergâhlarının üzerinde konaklama yerleri (*mansio*), yorgun atların dinlendirildiği ve değiştirildiği duraklar (*mutatio*) ve askeri kalelerden oluşan bir yerleşme sisteminin gelişmiş olduğunu göstermektedir⁵³. Bölgedeki yüzey araştırmaları da bu verileri destekler nitelikte⁵⁴ bölgenin kuzey ve güneyinden geçen ve Kilikya Geçidi'ne ulaştıran yol ağının üzerinde⁵⁵ çok sayıda höyük, kayalara oyulmuş yapı, askeri kale, mezarlıklar ve yol kalıntıları tespit etmiştir⁵⁶ (Fig. 4). Bu noktalar dönem topluluklarının dağ yamaçları, vadiler ve ovalık alanlar üzere bölgenin farklı çevrelerinde yolcuların, tüccarların ve kutsal topraklara giden hacıların konaklayabilecekleri, yorgun atlarını değiştirebilecekleri yerleri organize ettiklerini ve askeri kalelerle de bu yerleşme sistemini ve yolları korumaya çalıştıklarını gösterir (Fig. 4). Ayrıca dönemin askeri ve politik gelişmelerine bağlı olarak MS 6. ve 10. yüzyıl arasında Pers ve Arapların bölgeye düzenledikleri askeri seferler Bizans Devleti'nin Kapadokya Bölgesi'nin genelinde bir savunma hattı kurmasına neden olmuştur⁵⁷. *Thema*⁵⁸ adı verilen

⁵³ Bizans İmparatorluğu'nun tarihsel coğrafyası üzerine araştırmalar yürüten *Tabula Imperii Byzantini* projesinin Kapadokya Bölgesi ile ilgili yaptığı yayın, David French'in *Roman Roads and Milestones of Asia Minor* yayınının 4. cildi, North Carolina Üniversitesi'nden Eski Çağ Tarih uzmanı Richard J. A. Talbert danışmanlığında hazırlanan Atlas çalışması, Pleiades Project, Omnes Viae:Roman Routeplanner, Vici.org:Archaeological Atlas of Antiquity, Dijital Atlas of Roman Empire (Lund Üniversitesi) ve The Digital Atlas of Roman and Medieval Civilizations (Harvard Üniversitesi) gibi web tabanlı çalışmalar dönemin haritalarını ve el yazmalarını referans alarak önemli veriler üretmiştir (Hild - Restle 1981; Talbert, 2000; French, 2016; <https://omnesviae.org/>; <https://vici.org/#10/38.21715978962149,34.662793360072555;http://dare.ht.lu.se/places/23558.html>; <http://maps.cga.harvard.edu/darmc/>; <https://pleiades.stoa.org/>).

⁵⁴ Hilde - Restle, 1981; Schneider, 1995; Schneider, 1996; D'Alfonso, 2008; D'Alfonso, 2009; D'Alfonso, 2011; D'Alfonso - Basso, 2010; French, 2016; Doğu Melendiz Yüzey Araştırması yayımlanmamış raporları.

⁵⁵ Tuz Gölü'nün doğu kıyısını takip ederek Hasan Dağı'nın batı yamaçlarına ulaşan ve buradan da Bor Ovası'nın düzlüklerine yönelerek, günümüz Altunhisar-Bor yoluna bağlanan güzergâh ana rotalardan biri olmuştur. Bu ana güzergâha alternatif ise, bölgenin vadilerinden geçen patikalardır. Bu patikalardan biri Aksaray'dan Helvadere'ye bağlanan ve Hasan ile Keçiboyduran Dağları'nın arasındaki vadiden geçerek Bor Ovası'na ulaşan güzergâhtır. Bir diğer patika ise, Aksaray-Ihlara Vadisi-Melendiz Ovası ve Altunhisar Vadisi'ni takip ederek Bor Ovası'na bağlanmaktadır. Arkeolojik ve tarihi araştırmalar bölgenin vadilerini takip eden bu güzergâhların hacıların kutsal topraklara olan yolculukları sırasında kullanıldıklarını tespit etmiştir. Bu güzergâhların zorlu arazi koşullarına rağmen tercih edilmesi olasılıkla zengin su kaynakları ile ilgili olmalıdır. Bölgenin kuzeyinden geçen bir diğer ana güzergâh ise, Bekarlar, Alayköy, Tırhan, Gölcük ve Yeniköy-Aktaş rotasını izleyerek Niğde ve Kayseri'ye bağlanan hattır (Schneider, 1996: 21; French, 2016; Matessi - Dalkılıç, vd. 2018: 1110-1111) (Fig. 4).

⁵⁶ Kaya Harman Tepe, Elgörü Çiftliği, Çıralı Öreni, Amas Öreni, Künk Tepe, Avören, Kiliseören, Eşiköy Höyük, Kınık Höyük (*Dratai/Idrizion/Tracias*), Kayı-Topraktepe, *Mokissos* (Viranşehir), Koçlu, *Sasima* (Hasaköy?/Tırhan?), *Chusa* (Kuyulutatlar?/Yazıhöyük?), *Limnai* (Gölcük), *Caena* (Uluören), *Koron* (Çömlekçi), *Salaberina* (Kepez Tepe), *Dora/Dona* (Divarlı), *Malandasa* (Ovalıbağ), *Asbuzu/Aspenzinsos* (Kranlıkdere), *Balisa/Valisa* (Yaylayolu Köyü), *Andaval* (Yeniköy), *Tyana* (Kemerhisar) gibi yerleşme yerleri ile Murtaza, Asmaz, Balcı, Üçtepe, Kaletepe ve Sivrihisar-Gelintepe gibi noktalarda askeri kaleler ile izleme kulelerine ait yapı kalıntıları tespit edilmiştir (Hilde - Restle, 1981; Schneider, 1995; Schneider, 1996; D'Alfonso, 2008: 4-5; D'Alfonso, 2009: 162-163; D'Alfonso, 2011: 233; Demir - Eryaman 2009: 244; Matessi - Dalkılıç, vd. 2018: 1110; Ünlüer - Atalay, 2016, Doğu Melendiz Yüzey Araştırmasının yayımlanmamış raporları) (Fig. 4).

⁵⁷ Falay, 2019: 39.

⁵⁸ İmparator Herakleios döneminde uygulanan bu sistemle eyalet valilerinin askeri güçleri artırılmış ve sınır bölgeleri büyük askeri kuvvetlerden oluşan geniş birliklerden

askeri ve idari bu teşkilatlanmanın çerçevesinde bölgede *Macida*, *Balisa*, *Malandasa* (Melendiz), *Kuniya* (Güzelyurt), *Malakubiya* (Derinkuyu), *Tavala* (Andaval), *Barbava* (Kumluca) ve *Salamün* (İhlara Vadisi-Selime) isimli çok sayıda askeri kale ve yer altı yerleşmesi ile savaş durumlarında yerli halkın güvenliği sağlanmış ve askerler tarafından da garnizon olarak kullanılmıştır⁵⁹. Bu idari ve askeri sistem bir anlamda bölgenin yerleşme dokusunu önemli ölçüde etkilemiştir⁶⁰.

Bölge yalnızca Bizans Döneminde değil, Roma İmparatorluğu Döneminde de askeri ve politik kararların belirleyiciliğinde bir yerleşme dokusu geliştirmiştir. Roma İmparatorluğu Döneminde doğudan gelen Part saldırılarının Anadolu içlerine ulaşmasını önlemek ve doğuya yapılacak askeri seferlere lojistik destek sağlayabilmek amacıyla Kapadokya Bölgesi'nin geneli İmparator Nero (MS 54-68), Vespasianus (MS 69-79) ve Septimius Severus (MS 193-211) dönemlerinde kalıcı lejyon karargâhlarının kurulduğu askeri bir kamp bölgesi haline getirilmiştir. Bir anlamda bölge Anadolu ile doğu arasında tampon görevi görmüştür. Özellikle *Tyana*'nın Kilikya Geçidi'ne en yakın yerleşme olması bu gelişmelerden doğrudan etkilenmesine yol açmıştır⁶¹ (Fig. 4).

Bölgenin yerleşme dokusunu etkileyen olgulardan biride Bizans'ın Hristiyan yapısıdır. İmparator I. Constantinus'un MS 313 yılında ilan ettiği Milano Fermanı ile Hristiyanlık İmparatorluğun dinlerinden biri olarak kabul edilmiş ve bölgenin münzevi yaşam biçimine uygun coğrafyası da kiliselerin, manastırların ve piskoposluk merkezlerinin ortaya çıkmasına neden olmuştur⁶². Özellikle MS 4. yüzyılda manastır sisteminin kurucusu sayılan ve azizlik mertebesine yükseltilmiş olan *Caesarea*'lı Basileos (MS 329-379), Kapadokyalı Kilise Babaları arasında kabul edilen *Nazianzos*'lu Gregorius (MS 330-388) ve *Nyssa*'lı Gregorius (MS 335?-385/395?) Hristiyanlığın bölgede güçlü bir şekilde örgütlenmesinde ve yerleşme dokusuna yansımada etkili olmuş figürlerdir⁶³. Bu bağlamda, MS 371/372 yılında İmparator Valentinus döneminde Melendiz Bölgesi'ne yakın yerleşmelerden biri olan *Tyana* piskoposluk merkezi olarak öne çıkarken, Hasan Dağı'nın kuzeyindeki *Mokissos* (Viranşehir) ve Melendiz Ovası'ndaki *Doara* (Divarlı) diğer piskoposluklar olarak kilise kayıtlarında yer almaktadır (Fig 4.). Ayrıca

oluşturulmuştur. Böylelikle İtalya'da Lombardlara, Afrika'da Berberilere, doğuda da Arap ve İranlılara karşı güçlü bir savunma hattı oluşturulmuştur. Bu sistemle birlikte ordu paralı askerlerden değil, yerli birliklerden meydana getirilmiş, askeri mülk olarak adlandırılan topraklar köylülere verilerek hem toprak çalıştırılmış, hem de savaş zamanı askeri teçhizat ve bir atla birlikte orduya katılma zorunluluğu getirilmiştir. Böylelikle toprağa yerleşik asker kökenli arazi sahibi bir sınıf ortaya çıkmıştır (Güçlüay, S., 2013: 77-79, 81, 86).

⁵⁹ Honigmann, 1970: 43-44; Adibelli, 2002:175.

⁶⁰ Nevşehir ve Aksaray sınırları içerisinde Açık Saray, Çanlı Kilise ve Selime -Yaprakhisar'da (İhlara Vadisi) bulunan kayaoyma mekânların Bizans'ın toprak sahibi askeri sınıfına ait olduğu ve bu yapıların yaşam alanları olarak kullanılmasının yanısıra ordunun ihtiyacı olan savaş atları ile çiftlik hayvanlarının yetiştirilmesi içinde kullanıldığı anlaşılmıştır. Ayrıca, bu yapılar genelde yol güzergâhlarının üzerinde konumlanmıştır (Tütüncü, 2008: 27-39, 97; Öztürk, 2010). Bölgedeki yüzey araştırmalarıyla yolların kesişimi noktasında tespit edilmiş olan Elgörü Çiftliği, Çıralı Öreni ve Kaya Harman Tepe'deki kayaoyma mekânlar olasılıkla bu yönde bir işleve sahiptir (Doğu Melendiz Yüzey Araştırması yayımlanmamış raporları), (Fig. 4).

⁶¹ Koyuncu, 2015: 153-154 173, 230-231

⁶² Akyürek, 2007; Akyürek, 2015.

⁶³ Adibelli, 2002: 101-118; Koyuncu, 2015: 597.

Doara'nın önce *Tyana*'ya, MS 536'da *Mokissos*'a bağlanarak statüsünü koruduğu, MS 13. yüzyılın başlarında ise, piskoposluğunun sona erdiği anlaşılır⁶⁴. Bölgenin kuzeyinde yer alan *Sasima* (Hasaköy) ise, *Nazianzos*'lu Gregorius'un piskoposluk görevinde bulunduğu bir yerleşme yeri olarak öne çıkmaktadır. Gregorius, *Sasima*'nın susuz, yeşili olmayan kasvetli bir köy olduğu ve vergi toplayıcıları ile her türden garip insanın başıboş dolaştığı bir yer olduğunu anlattığı mektubunda bölgedeki yerleşmelerle ilgili ilginç detaylar vermektedir⁶⁵ (Fig. 4).

Bölgede yüzey araştırmalarıyla saptanan çok sayıdaki dini yapıya ilişkin mimari kalıntıda yukarıdaki tarihi kayıtları destekler niteliktedir. Kitreli'de MS 7. yüzyılın ilk yarısına tarihlenen serbest haç planlı bir yapı, Yeşilyurt'ta MS 843-1204 yılları arasına tarihlenen ancak bir kilise mi yoksa bir mezar ya da ziyaret yapısı mı olduğu tam olarak anlaşılamayan kapalı yunan haç planında bir başka yapı ve Avören, Kilise Öreni ve Kınık Ören'de MS 5. ve 9. yüzyıl arasına tarihlenen kiliseler bölgedeki dini organizasyonu yansıtır niteliktedir⁶⁶ (Fig. 4). Bu yapıların dışında bölgenin Sivrihisar Köyü'nde Kızıl Kilise adıyla bilinen bir yapı daha belgelenmiştir (Fig 4). H. Rott bu yapının bir mezar kilisesi olduğuna işaret ederek, *Caesarea*'lı Basileos'un arkadaşı olan ve buraya gömülen *Nazianzos*'lu Gregorius için inşa edildiğini ileri sürmüştür⁶⁷. W. Ramsay ve G. L. Bell ise, Kızıl Kilise'nin bir mezar kilisesi değil, hac yolunda yer alması nedeniyle bir hac kilisesi olduğunu belirtmiştir⁶⁸. Kilise'nin hac yolunun üzerinde yer alıyor olması ve hac kiliselerinden bazılarının kutsal kabul edilen su kaynaklarının yanına inşa edilmesi bu varsayımı daha geçerli kılmıştır. Çünkü Kilise'nin güneybatısında köylülerin bugün hayat suyu olarak adlandırdıkları eski bir ayazma yer almakta ve kilise duvarlarına kazılmış haç motifleri ve yazılar da yapının hacılar tarafından ziyaret edilen önemli bir dini merkez olduğuna işaret etmektedir⁶⁹. Bütün bu bulgular, MS 4. yüzyıldan itibaren bölgenin dinsel düşünce ve yaşantı anlamında öne çıktığını ve yerleşme dokusuna yansıdığını göstermektedir.

Ayrıca Hitit Döneminde olduğu gibi bölge hayvancılık faaliyetleri açısından önemini sürdürmüş beslenme, ulaşım, taşımacılık ve askeri gereksinimler için çiftlik hayvanlarının yetiştirilmesine devam edilmiştir. Strabon'da (MÖ 64 - MS 21) Kapadokya Bölgesi'nin büyükbaş hayvan yetiştiriciliği için oldukça uygun bir çevre olduğunu ve kralların da toprakların önemli bir bölümünü çiftlik hayvanlarının yetiştirilmesi için kullandığını aktarmıştır⁷⁰. Özellikle atların yetiştirilmesi bir dönem *Zeus Asbamaios* kesişlerine mahsus bir zanaatken bu iş ve ilgili araziler bir süre sonra Kapadokya krallarının ve Roma İmparatorlarının idaresine geçmiştir⁷¹. Dolayısıyla bölge Roma Döneminde de atları ve at yetiştiriciliğiyle ünlü olmaya devam etmiş ve MS 3. yüzyılda Torosların önünde yetişen Kapadokya atları

⁶⁴ Adıbelli, 2002: 82, 84.

⁶⁵ Koyuncu, 2015: 405.

⁶⁶ Pekak, 2008: 92, 98-102; D'Alfonso, 2011: 233.

⁶⁷ Çelebioğlu - Ağaryılmaz, 2008: 156.

⁶⁸ Çelebioğlu - Ağaryılmaz, 2008: 156.

⁶⁹ Çelebioğlu - Ağaryılmaz, 2008: 156.

⁷⁰ Koyuncu, 2015: 421.

⁷¹ Ramsay, 1960: 503-504.

birinci kalite olarak kabul edilmiştir⁷². Bölgedeki at yetiştiriciliği ile ilgili olarak *Itnerarium Burdigalense*'de *Andabalis* ile *Tyana* arasında *Villa Palmati* adı ile anılan İmparatorluğa ait bir at yetiştirme merkezinin olduğu ve burada araba atlarının yetiştirildiği aktarılmaktadır⁷³. Bu mülkün olasılıkla Bor Ovası'nın etrafındaki araziyle birlikte *Xanxaris*⁷⁴ kaynaklarından ileri *Andabalis* civarlarına kadar uzanan geniş bir alana yayıldığı tahmin edilmektedir (Fig 4). Bu geniş bölgenin; Philostratos'un bahsettiği su kaynakları, Strabon'un aktardığı tuzlu su kaynakları ve *Xanxaris*'de mevcut olan sıcak su kaynaklarıyla birlikte oldukça sulak bir çevre olduğu anlaşılmaktadır⁷⁵. *Villa Palmati*'nin çizilen sınırlarının bir önceki başlıkta bahsedilen Tahtapınar yaylasına yakın olması bu çevrenin hayvancılık faaliyetleri kapsamında Hitit Döneminden beri kullanılmaya devam edilmiş olabileceğini düşündürmektedir.

Özetle, bölgede dönemin tarihi koşulları içerisinde coğrafyayla uyumlu farklı yerleşme organizasyonlarından oluşan dinamik bir yerleşme dokusu ortaya çıkmıştır.

Osmanlı Dönemi

Melendiz Bölgesi'nin Roma ve Bizans sonrası dönemine ilişkin iskân süreci ile ilgili bulguların elde edildiği en erken yazılı kayıtlar Osmanlı Döneminin 16. yüzyılına tarihlenen 42 ve 455 sayılı tapu tahrir defterleri ile 387 sayılı Muhasebe-i Vilayet-i Karaman ve Rum Defterleridir⁷⁶. İlk dönemler *Melendos* ismi ile kayıtlarda yer alan bölgenin sonraki tahrir kayıtlarında Melendiz ismiyle kaydedildiği tespit edilmiştir. 1507'de 33 köy, 14 mezra, 1518'de 32 köy, 26 mezra, 1584'de ise 40 köy, 38 mezraya sahip Niğde Kazası'na bağlı bir nahiye (kasaba) olan⁷⁷ bölgenin sınırları içerisinde yer alan yerleşmelerin çoğunluğu Roma ve Bizans Dönemlerinden Osmanlı'ya taşınan yerleşkeler olduğu⁷⁸ (Fig. 5) ve demografik yapılarının da korunduğu saptanmıştır⁷⁹. 16. yüzyılın tahrir kayıtları incelendiğinde Dündarlı,

⁷² Koyuncu, 2015: 422.

⁷³ Bu yerin isminin çiftlikle ilgilene *Palmatus*'dan geldiği düşünülmektedir (Ramsay, 1960: 503-504).

⁷⁴ *Tyana*'dan 12-20 km uzaklıkta, Bor ile Niğde arasında yer alan Ilıcaların Erken Hristiyanlık Döneminde kullanılan adı ve bugünkü Akkaya Barajı'nın bulunduğu bölgedir (Umar, 1993: 818) (Fig 4).

⁷⁵ Ramsay, 1960: 504.

⁷⁶ Hüseyiniklioğlu - Arslan, 2009: 308-310.

⁷⁷ Oflaz, 1992: 49

⁷⁸ *Finase* (Sultanpınarı), *Madala* (Ballı, Madala Tepesi), *Andirlos* (Hacıabdullah), *Adırmusun* (Koyunlu), *Andasun* (Tepeköy), *Kulu* (Kula), *Andaval* (Aktaş), *Valisa* (Yaylayolu), *Asma* (Asmasız), *Çiftlik* (Çiftlik ilçesi), *Azadala* (Azatlı), *İloson* (Küçükköy), *Çınara* (Çınarlı), *Susandı* (Susandı mevki Çardak köyü yakını), *Denege* (Yeşilburç), *Divari* (Divarlı), *Divrin* (İnli), *Fertek* (Fertek), *Germiyan* (Pınarcık), *Naynas* (Kırkpınar), *Okçu* (Okçu), *Hacılar* (Kiledere), *Karmelendiz* (Ovalıbağ, Kara Melendiz, Melendiz Ovası, Melendiz suyu), *Kilisehisar* (Kemerhisar), *Arvani* (Kumluca), *Dilmusun* (Hançerli), *Kıçiağaç* (Kıçiağaç), *Leşkeri* (Leşkeri Tepesi, Akçaviran), *Lafsun* (Himmetli), *Lemye* (Kitreli), *Feslegan*, (Fesleğen), *Murtazi/Murtandı/Mutandı* (Murtaza), *Çardak* (Çardak), *Remad* (Küllüce) ve *Sazala* (Taşlıca) (Hüseyiniklioğlu - Arslan, 2009: 308-310) (Fig. 5).

⁷⁹ 1500 tahririnde; Andirlos Köyü'nde 29 gayr-i müslim Divrin Köyü'nde 24 gayr-i müslim, 1518 tahririnde; Divrin Köyü'nde 25 gayr-i müslim, 18 müslim, Asmaz Köyü'nde 41 müslim nefer, 16 gayr-i müslim, Finas Köyü'nde 10 müslim nefer, 41 gayr-i müslim, Fertek Köyü'nde 124 gayr-i müslim, 9 müslim, Andirlos Köyü'nde 38 gayr-i müslim, 11 müslim Matla Köyü'nde 29

Berekütlü, Cemillü, Bulgarlı, Yüzdeci, Budaklı, Müstakil ve Adana Perakendeleri isimleriyle bilinen grupların⁸⁰ bölgede hayvancılık faaliyetleri ile birlikte yeni bir iskân süreci başlattığı anlaşılır. Osmanlı Devleti'nin bir tarım devleti olması ve gelirlerinin büyük bir kısmının tarımsal kaynaklara dayanması da bu grupların iskânını bir devlet politikası haline getirmiştir⁸¹. İskân eden grupların sayısını arttırmaya yönelik uygulanan politikalardan biri de zaviyelere tanınan vergi muafiyetleridir. Vergi muafiyetlerinden yararlanmak isteyen gruplar zaviyelerin etrafını kısa sürede iskân etmiştir⁸². Bölgedeki yerleşmelerden biri olan Azatlı'nın da Kabak Şeyh Zaviyesi etrafında ortaya çıktığı kayıtlarla tespit edilebilmektedir⁸³. Bölgenin Osmanlı Döneminde iskân edilmesinin nedenlerinden biri de güvenlik gereksinimidir. Özellikle 18. yüzyılda Levend adı ile bilinen eşkıyaların merkezlerdeki emniyeti ortadan kaldırmaları çok sayıda yerleşmenin terkedilmesine ve hanelerin daha emniyetli olan köy ve kasabalara göç etmek zorunda kalmalarına yol açmıştır⁸⁴. Bölgedeki yerleşmelerden biri olan *Andirlos*'un (Hacıabdullah) iskânı bu açıdan değerlendirilebilir (Fig. 5). 1727 yılına tarihli Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü Kuyud-ı Kadime Arşivindeki 98 sayılı tahrir defterinde *Andirlos*'un toprağının az, taşlık ve verimsiz olduğu, ancak Niğde'nin *Salur Köyü*'nden iki, *Divri* (İnli/Yıldıztepe) köyünden üç, *Hıra Köyü*'nden bir, Rum ili'nden üç, *Bozok Sancağı*'ndan da bir olmak üzere bu köyün göç aldığı aktarılır⁸⁵. Topraklarını terk eden bu insanların ziraat yapmaya elverişsiz bir köye göç etme nedeni olasılıkla dağlık topoğrafyanın ve kayaoyma mekânların sağlayacağı güvenli ortam olmalıdır⁸⁶. Ayrıca, bu çevrede Bizans ve Roma Döneminden kalan çok sayıdaki askeri kalenin de (Fig 4) Osmanlı'nın iskân politikası kapsamında derbend⁸⁷ sistemine dahil edilerek derbend yerleşmelerinin de kurulmuş olabileceği varsayılabilir. Çünkü bu sistemde güvenliği sağlamak, yolların tamirinde çalışmak ve ıssız yerleri canlandırmak şartıyla iskân eden gruplar vergiden muaf tutulmuştur⁸⁸. Dolayısıyla Murtaza, Balcı ve Kaletepe gibi dağ köylerindeki Bizans Dönemi

müslim, 1584 tahririnde; Fertek Köyü'nde 184 gayr-i müslim, Divrin Köyü'nde, 20 müslim, 24 gayr-i müslim Andirlos Köyü'nde 14 müslim, 50 gayr-i müslim, Sazalca'da 22 gayr-i müslim, Matla'da 35 gayr-i müslim kayıt altına alınmıştır Finas Köyü'nde 34 müslim, 90 gayr-i müslim (Metin, 2007: 124-126) (Fig. 5).

⁸⁰ Oflaz, 1992: 94; Metin, 2007: 46-47; Hüseyiniklioğlu, 2008: 123.

⁸¹ Halaçoğlu, 1997: 44.

⁸² Oflaz, 1992: 135.

⁸³ Azatlı Köyü'nde türbe haline getirilen bir evde, yerleşmenin kuruluşunda önemli bir katkısı olduğu ancak kim ve ne zaman yaşadığı bilinmediği aktarılan bir şahsın yattığı aktarılmıştır. Bu şahıs olasılıkla tarihi kayıtlarla saptanan Kabak Şeyh Zaviyesi ile ilişkilidir (Oflaz 1992, 136; Falay, 2019: 38).

⁸⁴ Halaçoğlu, 1997: 36.

⁸⁵ Metin, 2007: 32-34.

⁸⁶ Falay, 2019: 53.

⁸⁷ Osmanlı kayıtlarında Derbend kelimesi 15. yüzyıldan itibaren görülür. Türkçe'ye, Farsça'dan (der=geçit, bend=tutmak) geçen kelime dağlar arasında güçlkle geçilen noktaları ve istihkâm olarak kullanılan yerleri tanımlamak için kullanılmıştır. Derben sistemi ıssız yerlerin iskâna açılması için uygulanan bir yöntemdir (Halaçoğlu, 2014: 176-177).

⁸⁸ Halaçoğlu, 2014: 177-178, 181.

kalelerinin çevresi (Fig 4) iskân politikası kapsamında derbent sistemiyle canlı tutulmuş olabilir⁸⁹.

Genel Değerlendirme

Bu çalışma Volkanik Kapadokya Bölgesi'nin batı bitiminde kendine özgü fiziksel şartlara sahip niş bir coğrafyanın binlerce yıllık iskân tarihini incelemiştir. Bu bağlamda bölgenin iskân tarihi tarihöncesi dönemin işlikleri, kaya sığınakları, geçici kamp alanları ve kalıcı yerleşme organizasyonlarıyla başlatılmıştır. Bölge coğrafyasının andezit, bazalt, trakit, riyolit ve obsidiyen gibi volkanik oluşumlara sahip olması tarihöncesi toplulukların gerekli aletleri üretebilmeleri için ihtiyaç duydukları hammadde kaynağını temin edebildikleri önemli bir coğrafya olmuştur. Ayrıca bölgenin alçak ve yüksek havzalar arasındaki farklı çevresel ortamları tarihöncesi toplulukların yaşam alanlarını kurabilmelerine ve beslenme ekonomilerini sürdürülebilir kılmalarına imkan vermiştir. Dolayısıyla bölge tarihöncesi dönemlerde hem yerel hem de bölge dışı topluluklar tarafından yoğun bir şekilde iskân ve hareket edilen bir yer olmuştur.

Bölge MÖ 2. ve 1. binde Hitit Krallığı ve ardılı Geç Hitit Döneminde iskân edilmeye devam edilmiştir. Dönemin ekonomik, politik, idari ve askeri gelişmeleri bağlamında bölgenin kuzey ve güneyinden geçerek Anadolu'yu Akdeniz'e ve Mezopotamya'ya bağlayan yol ağları üzerinde ve dağlık kesimlerde sur duvarlarıyla tahkim edilmiş yerleşmeler kurulmuştur. Dağlık sahaların askeri saldırılara karşı doğal bir savunma hattı görevi görmesi yerleşmelerin bu kesimlerde yoğunlaşmasında etkilidir. Dolayısıyla coğrafi koşulların ve dönemin askeri-politik-idari-ekonomik bağlamının biçimlendirdiği, küçük köylerin ve çiftliklerin ötesinde sur duvarlarıyla güçlendirilmiş kentlerden ve gelişkin köylerden oluşan bir yerleşme dokusu gelişmiştir. Ayrıca dağlık kesimlerde tespit edilen anıtsal steller, yazıtlar, kaya yüzeylerinin kesilmesiyle ya da oyulması ile açılmış yollar ve nişler incelendiğinde bu kesimlerin besi hayvanları ile atların yetiştirildiği yerler olarak kullanılmasının yanısıra dini ritüellerin de yürütüldüğü kutsal bir mekân haline dönüştürme çabasında dikkat çekicidir.

Bölgenin merkezindeki ovanın tarımsal üretim potansiyeli ile dağlık kesimlerdeki besi hayvanı ile at yetiştiriciliği konusundaki geleneğinin Roma ve Bizans Dönemlerinde de devam ettiği tespit edilir. Dolayısıyla dağlık kesimlerde, ova seviyelerinde ve su kaynaklarının yoğunlaştığı yerlerde bu işlere ayrılmış çiftliklerin ve arazilerin olduğu mekânsal bir doku varlığını devam etmiştir. Yine bölgenin kuzey ve güneyinden geçen ulaşım ağının ekseninde bir yerleşme dokusu gelişmiş yolcuların, tüccarların ve kutsal topraklara giden hacıların konaklayabilecekleri büyük ve küçük ölçekli yerleşmeler ile yorgun atların dinlendirildiği - değiştirildiği duraklardan ve bu organizasyonun güvenliğini sağlayan askeri kalelerden meydana gelen bir yerleşme sistemi ortaya çıkmıştır. Ayrıca Arap ve Perslerin bölgeye düzenledikleri askeri saldırıları önleme amaçlı bir savunma hattının kurulması

⁸⁹ Doktora tezi kapsamında çalışılan "Kırsal Bir Yerleşmenin Ortaya Çıkışı Ve Değişim Sürecinin Etnoarkeolojik Bir Yaklaşımla Araştırılması: Niğde-Murtaza Köyü başlıklı araştırmanın ulaştığı sonuçlar bu varsayımı destekler niteliktedir (Falay, 2019).

için askeri-politik kararların belirleyiciliğinde toprağa yerleşik asker kökenli bir sınıfın bölgede iskân etmiş olabileceği ve buna uygun bir yerleşme dokusunun ortaya çıktığı anlaşılmıştır. Bu dönemin yerleşme dokusunu etkileyen olgulardan bir diğeri Hristiyanlık dinidir. Dönemin ileri gelen din adamlarının öncülüğünde kiliselerin, manastırların ve piskoposluk merkezlerinin kurulduğu bir yerleşme dokusu ortaya çıkmıştır. Ayrıca din adamlarının kayaoyma yapılarından oluşan yaşam alanları dağlık sahalarda münzevi bir yaşam biçimini temsil eden mekânsal bir dokunun ortaya çıkmasına neden olmuştur.

Bölgenin 16. yüzyıl kayıtları Osmanlı Döneminde bu yerleşme dokusunun önemli ölçüde varlığını korumaya devam ettiğini gösterir. Kayıtlar, geçim ekonomisi hayvancılığa dayanan konar-göçer Türklerin bu dokuya eklenerek yeni bir iskân sürecini başlattıklarını ve bölgenin dağlık kesimlerinde hayvancılık faaliyetlerine dayalı mevsimlik yerleşme düzenleriyle, ana yerleşmeler arasında bir yerleşme dokusunun gelişmesine katkı sağladıklarını gösterir. Ayrıca Osmanlı Devletinin göçerleri iskâna teşvik etmek için zaviyeler ile Roma-Bizans Döneminden süregelen askeri kalelerin etrafında kurulacak derbend yerleşmelerine vergi muafiyetleri tanınması bölgede yeni yerleşmeler kurulmasına ve iskânın artmasına neden olmuştur.

Bu bağlamda arkeolojik bulgulara, tarihi kayıtlara ve çevresel verilere dayanarak insan-çevre etkileşimi bağlamında aynı coğrafyanın farklı zaman dilimlerinde nasıl ve neden iskân edildiğine ilişkin genel bir değerlendirmeye ulaşılmıştır.

Sonuç

Çalışmanın varabileceği son ve belki de en önemli sonuç, Melendiz Bölgesi'nin topluluklar için geçim yollarını çeşitlendirebilecekleri, barınma sorununu ve hammadde ihtiyacını çözebilecekleri, istilalara karşı güvende olabilecekleri, ulaşım ve iletişim ağlarının merkezinde bir coğrafya olduğudur. Dolayısıyla bölge toplulukların toplumsal, ekonomik, teknolojik, politik, askeri, dini, idari birtakım gereksinimlerine yanıt verebilen bir çevre olmuştur. Martin Heidegger'in de vurguladığı gibi insanların doğa ile etkileşime girmesi ve beraberinde edinilen deneyimler o coğrafyanın zihinlerde ve algılarda bir kimlik kazanmasına neden olur⁹⁰. Dolayısıyla Melendiz Bölgesi'de av ve hayvancılık faaliyetlerini yürütebilmek, kayaoyma yapılarında barınabilmek, dini ritüellerde mekân olarak kullanmak, hammadde ihtiyacını temin etmek, haberleşme ve savunma amaçlı tahkimat yapıları ile sur duvarlarıyla çevrili yerleşmeler kurmak, kuzey ve güneyden geçen ve Kilikya Geçidi'ne ulaştıran yolların üzerinde bölgeyi ekonomik, politik ve askeri açılarından devingen kılacak yerleşmeleri organize etmek gibi birçok nedenle iskân ve inşa edilerek bir kimlik kazanmıştır. Melendiz Bölgesi bütün bu olgular ve koşullar çerçevesinde bir coğrafyanın farklı zaman dilimlerinde neden ve nasıl iskân edildiğini, değişen ve süreklilik gösteren yerleşme eğilimlerini anlamak açısından önemli bir modeldir.

⁹⁰ Heidegger, 1971; Sharr, 2010: 54

Katkı Belirtme

Saygıdeğer Hocam Doç. Dr. Erhan Bıçakçı'ya bölge üzerine yürüttüğüm araştırmalara verdiği destek nedeniyle teşekkürü bir borç bilirim. Özetin İngilizce çevirisini yapan Ceren Çilingir'e (Prehistorya Doktor Adayı) değerli katkıları nedeniyle çok teşekkür ederim.

Figürler

Haritalar ArcGis yazılımında SRTM verisi kullanılarak üretilmiştir.

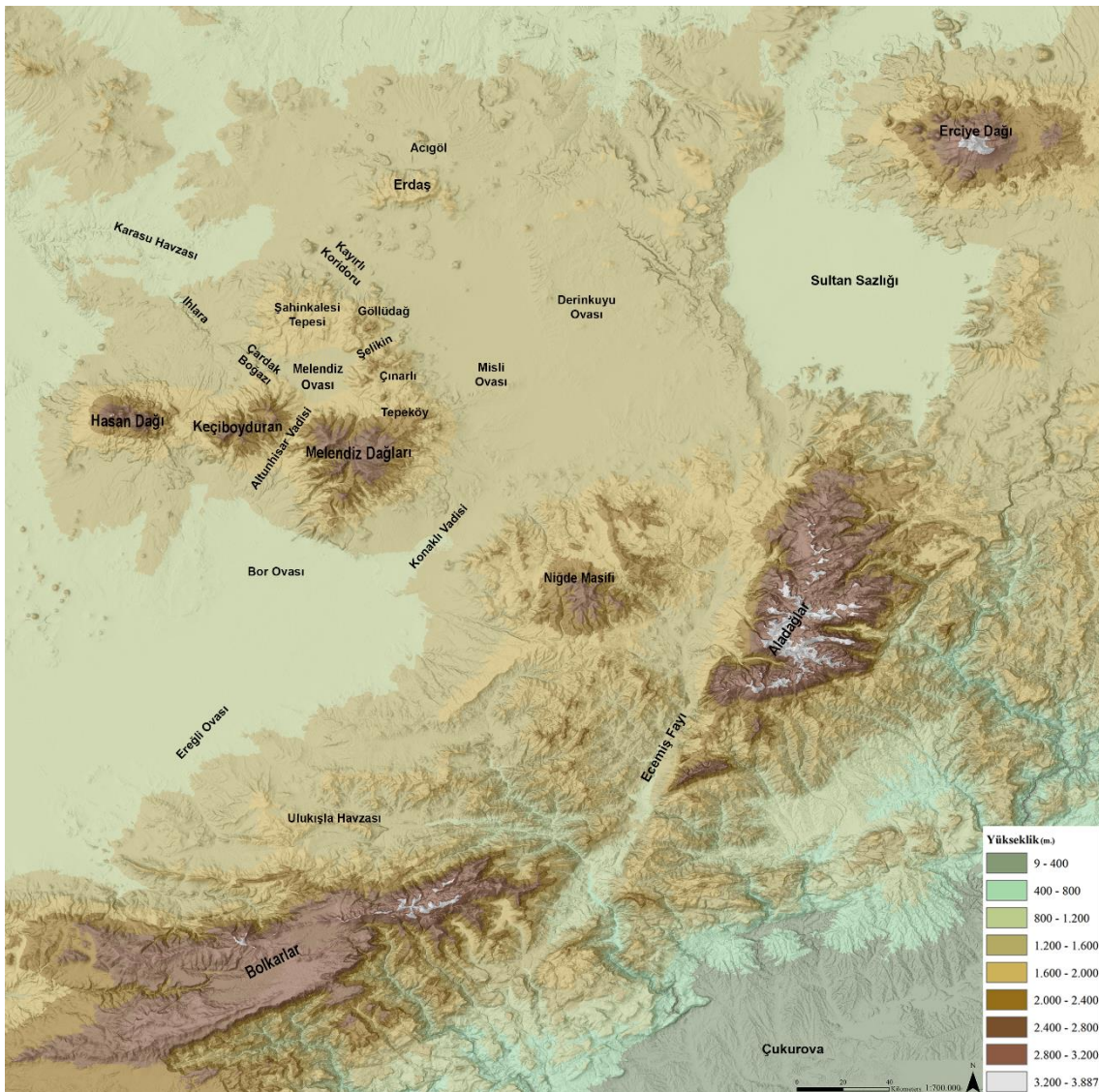

Fig. 1. Melendiz Bölgesi ve çevresi

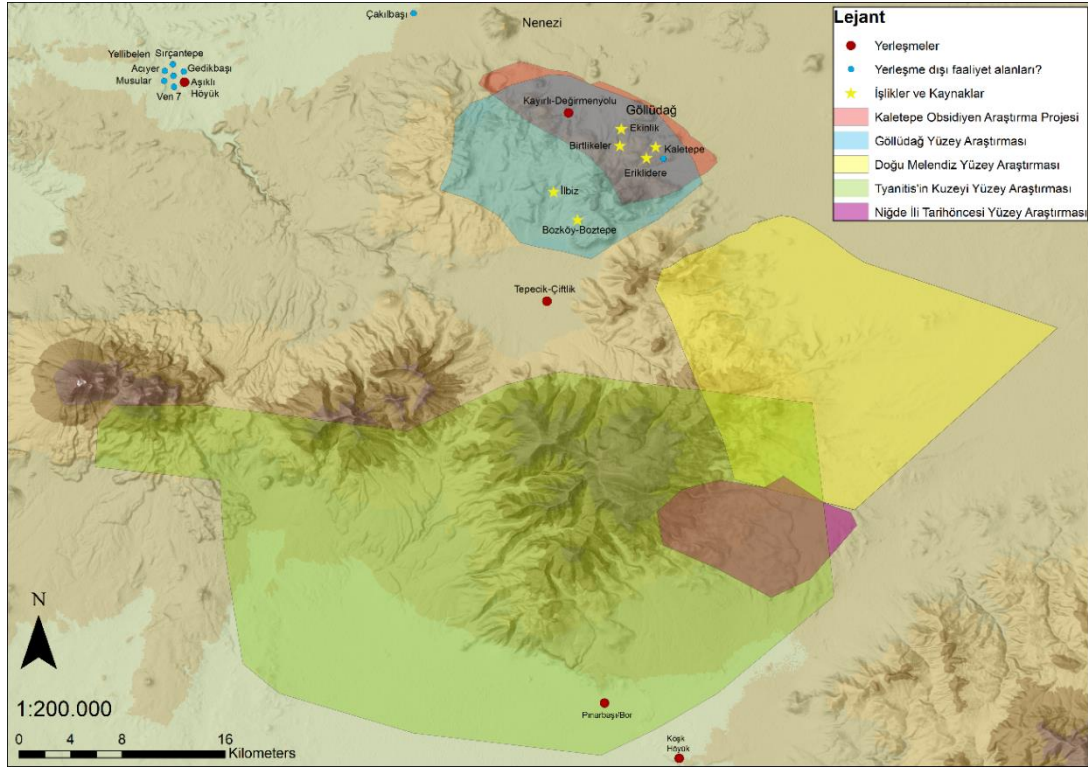

Fig.2. Tarihöncesi Dönemler

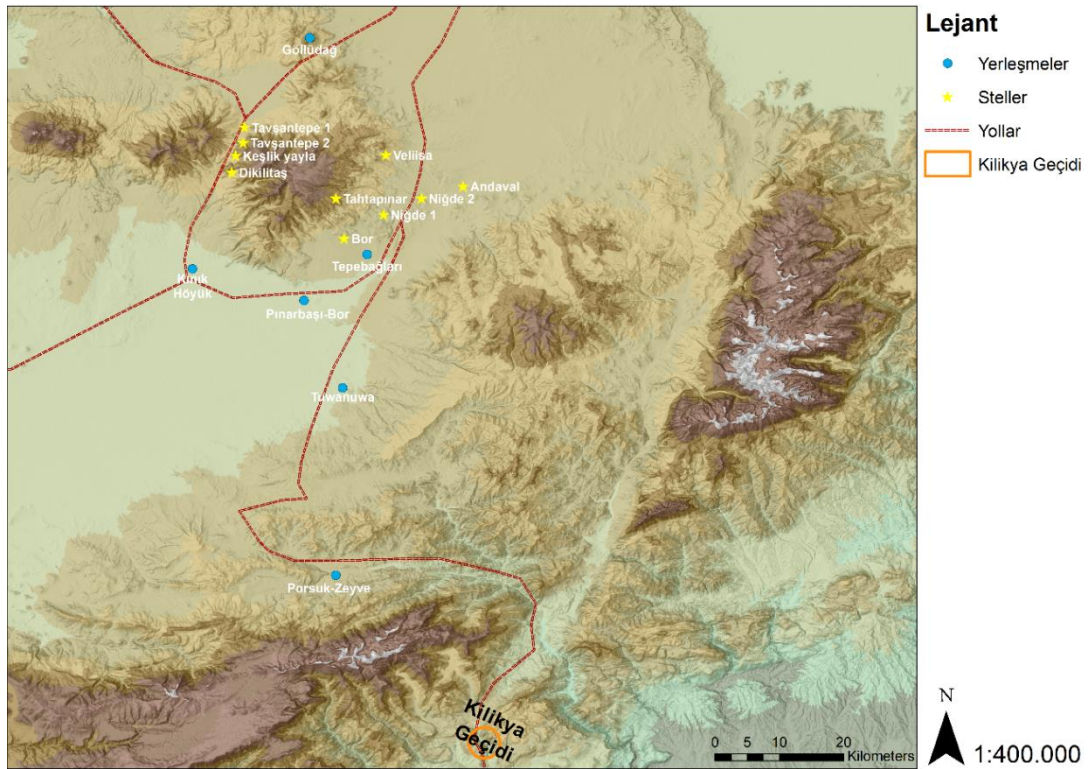

Fig. 3. Hitit ve Geç Hitit Dönemleri

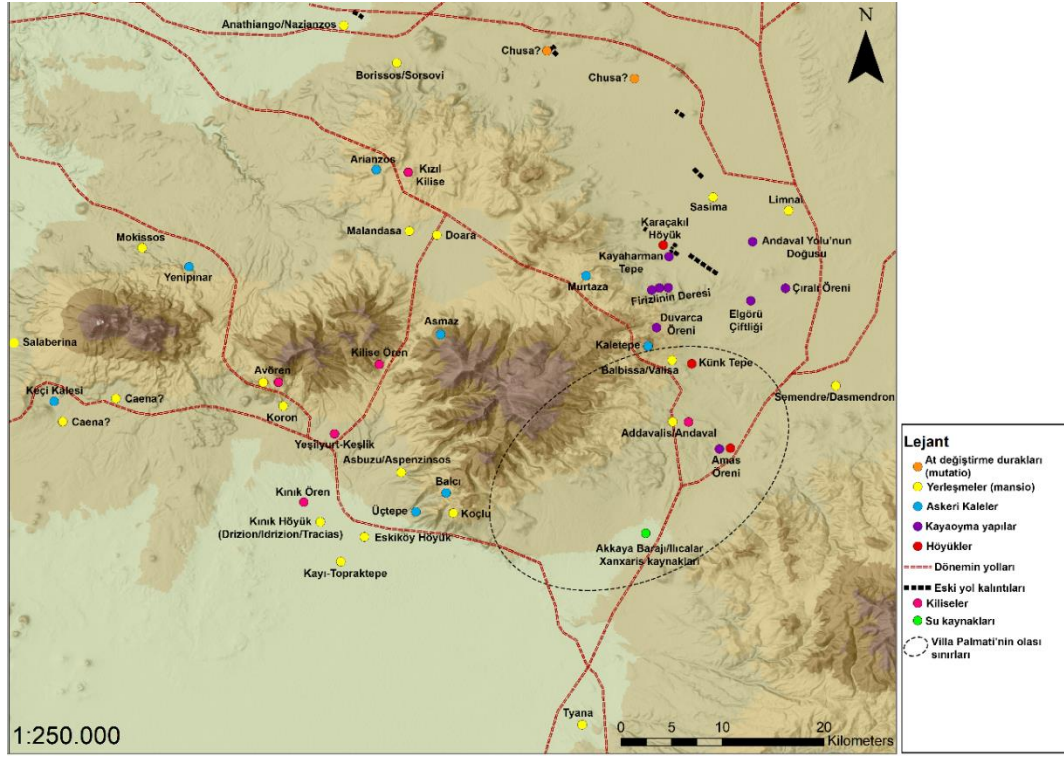

Fig. 4. Roma ve Bizans Dönemleri

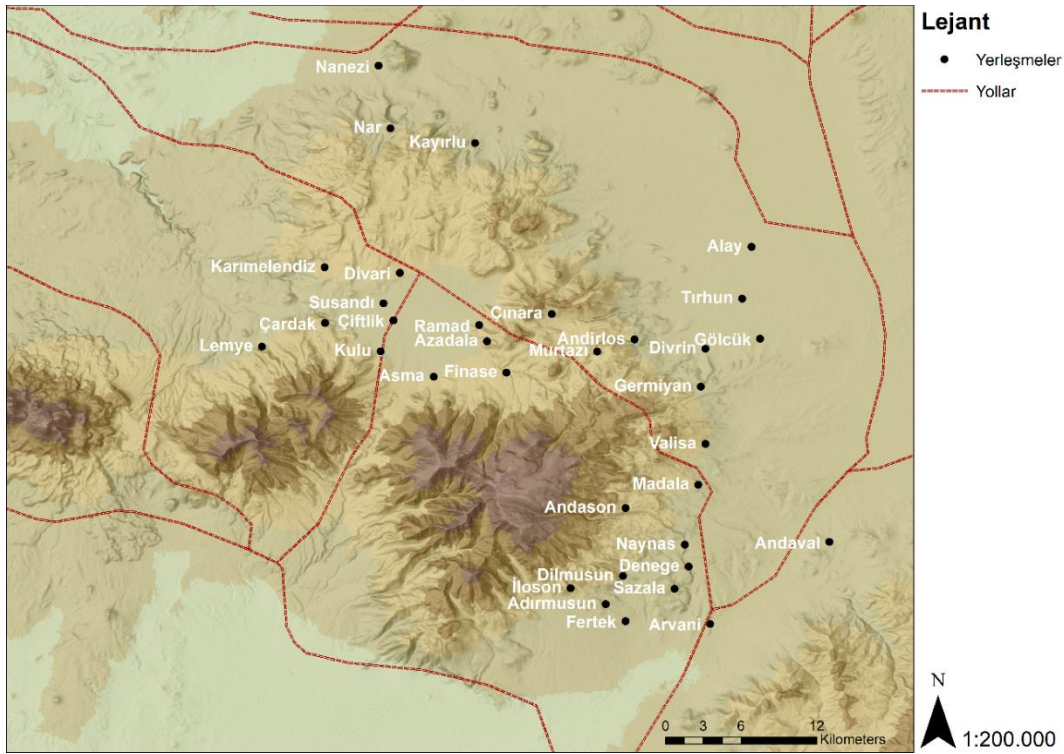

Fig. 5. Osmanlı Dönemi (Hüseyiniklioğlu ve Arslan, 2009, 301)

Kaynaklar

- ADAMS, C. – Laurence, R., 2005. *Travel and Georaphy in the Roman Empire*. Routledge, London.
- ADIBELLİ, R., 2002. *Kapadokya Bölgesi'ndeki Hristiyanlık Tarihi*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- AKYÜREK, E., 2007. “Bizans Uygarlığı Üzerine Genel Bir Değerlendirme”, *TAY-Türkiye Arkeolojik Yerleşmeleri-8: Bizans Dönemi/ Marmara Bölgesi*, Ed.: Engin Akyürek - [Ayça Tiryaki](#) - [Özgü Çömezoglu](#) – Melda Ermiş, Ege Yayınları, İstanbul.
- AKYÜREK, E., 2015. “İç Anadolu Bölgesi'nde Bizans Dönemi”, *Türkiye Arkeolojik Yerleşmeleri (TAY) Klasör 8 (Bizans-İç Anadolu)*, Ed.: Engin Akyürek - Ayça Tiryaki - Özgü Çömezoglu - Ali Yamaç - Nilay Karakaya - Mete Mimirolu - Ferda Bar, Ege Yayınları, İstanbul.
- ARIK, R.O., 1936. “Göllüdağ Hafriyatı.” *Türk Tarih, Arkeologya ve Etnografya Dergisi*, 3, ss. 3-19.
- AYDIN, F., 2009. “Kapadokya Volkanik Kompleksinin Gelişimi ve Volkanizmanın Bölge Üzerindeki Etkileri.” 1. Tıbbi Jeoloji Çalıştayı Bildirileri, Nevşehir 2009, ss. 10-20.
- BAHAR, H. – Turgut, M. – Küçük, B., 2018. “Hititlerde Yerleşim Yeri-Kutsal Dağ İlişkisi Üzerine Bir Mesafe Önerisi.” *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 39, ss. 403-424.
- BALATTI, S., 2012. “Some Remarks on the Dating of the Andaval Stela Palaeographic and Iconographic Analysis.” *Anatolica* 38, ss. 149-68.
- BALATTI, S. – Balza, M.E., 2012. “Kınık-Höyük and Southern Cappadocia (Turkey): Geo-Archaeological Activities, Landscapes and Social Spaces”, *Tells : Social and Environmental Space* Ed.: Robert Hofmann - Fevzi Kemal Moetz - Johannes Müller, Bonn, ss. 93-104.
- BALCI, S., 2016. “Tepecik-Çiftlik Höyük'te Obsidiyen Yongalama Alanı.” *Apad* 2, ss. 148-59.
- BALCI, S. – Çakan, Y.G., 2017a. “Niğde Tarihöncesi Yüzey Araştırmaları 2015”, 34. Araştırma Sonuçları Toplantısı, Edirne Trakya Üniversitesi Matbaası, Edirne, ss. 1-24.
- BALCI, S. – Çakan, Y.G., 2017b. “Volkanik Kapadokya Bölgesi'nde Tarihöncesine Ait Yeni Bulgular.” *Arkeoloji ve Sanat Dergisi*, 156 ss.13-26.
- BALCI, S. – Çakan, Y.G. – Falay, B., 2018. “Niğde Tarihöncesi Yüzey Araştırması 2016”, 35. Araştırma Sonuçları Toplantısı 2. Cilt, Bursa Büyükşehir Belediyesi Matbaa, Bursa, ss. 427-46.
- BALKAN-ATLI, N., 1993. “Aşıklı Höyük (Aksaray) Yontma Taş Endüstrisinin Teknolojik ve Tipolojik Açından İncelenmesi”, VIII. Arkeometri Sonuçları Toplantısı, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, ss. 213-225.

- BALKAN-ATLI, N., 1998. "The Aceramic Neolithic of Central Anatolia: Recent Finds in the Chipped Stone Industry", *Karatepe'deki Işık: Halet Çambel'e Sunulan Yazılar*, Ed.: Güven Arsebük - Mellink Machteld - Wulf Schirmer, Ege Yayınları, İstanbul, ss. 81-94.
- BALKAN-ATLI, N., 2003. "Obsidien "Ticaretî": Yeni Veriler, Yeni Modeller, Yeni Sorunlar. Bir Deneme", *Archaeological Essays in Honour of Homo Amatus: Güven Arsebük*, Ed.: Mihriban Özbaşaran - Oğuz Tanındı - Ahmet Boratav, Ege yayınları, İstanbul, ss. 9-18.
- BALKAN-ATLI, N. - Binder, D., 2012. "Neolithic Obsidian Workshop at Kömürcü-Kaletepe (Central Anatolia)", *The Neolithic in Turkey New Excavation & New Research Central Turkey*, Ed.: Peter Kuniholm Mehmet Özdoğan, Nezih Başgelen, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, ss. 71-88.
- BALZA, M.E., 2013. "Horses and horse husbandry in Central Anatolia during Hittite and Neo-Hittite Periods", *Res Antiqua*, 10, ss. 1-14.
- BIÇAKÇI, E. - Atınbilek-Algöl, Ç. - Balcı, S. -Godon, M., 2007. "Tepecik-Çiftlik", *Anadolu'da Uygarlığın Doğuşu ve Avrupaya Yayılımı Türkiye'de Neolitik Dönem Yeni Kazılar, Yeni Bulgular*, Ed.: Mehmet Özdoğan - Nezih Başgelen, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, ss. 237-253.
- BIÇAKÇI, E. - Godon, M. - Çakan, Y.G., 2012. "Tepecik-Çiftlik", *The Neolithic in Turkey New Excavation & New Research Central Turkey*, Ed.: Mehmet Özdoğan - Nezih Başgelen - Peter Kuniholm, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, ss. 89-134.
- BINDER, D. - Balkan-Atlı, N., 2001. "Obsidian Exploitation and Blade Technology at Kömürcü-Kaletepe (Cappadocia, Turkey)", *Beyond Tools: Redefining the PPN Lithic Assemblages of the Levant*, SENEPSE 9, Ed.: Isabella Caneva - Cristina Lemorini - Daniela Zampetti - Paolo Biagi, Ex Oriente, Berlin, ss. 1-16.
- BINDER, D. - Gratuze, B. - Mouralis, D. - Balkan-Atlı, N., 2011. "New Investigations of the Göllüdağ Obsidian Lava Flows System: A Multi-Disciplinary Approach", *Journal of Archaeological Science* 38 / 12, ss. 3174-3184.
- ÇAKAN, Y.G., 2013. *Tepecik-Çiftlik Son Neolitik Dönem Mimarisi*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- ÇELEBİOĞLU, B - Ağaryılmaz, İ., 2008. "Kapadokya'da Kızıl Kilise", *Megaron* 3 /2 ss. 55-61.
- ÇINAROĞLU, A., 1976. "Tepebağları Kazısında Demir Devri", VIII. Türk Tarih Kongresi, Ankara, ss. 215-218.
- ÇINAROĞLU, A., 1986. "MÖ. 1. Binde Keşlik Yaylası ve Civarı", 9. Türk Tarih Kongresi, Ankara, ss. 323-332.
- ÇINAROĞLU, A., 1987. "Kemerhisar-Ambartepe 1986 Kazısı", IX. Kazı Sonuçları Toplantısı, Ankara, ss. 351-360.

- D'ALFONSO, L., 2008. "Archaeological Survey in Northern Tyanis: Preliminary Report of the First Campaign (2006) of the University of Pavia", 25. Araştırma Sonuçları Toplantısı 3. Cilt, Kültür ve Turizm Bakanlığı DÖSİMM Basımevi, Ankara, ss. 1-12.
- D'ALFONSO, L., 2009. "Archaeological Survey in Northern Tyanis: Preliminary Report of the Second Campaign", 26. Araştırma Sonuçları Toplantısı, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, ss. 161-172.
- D'ALFONSO, L., 2011. "Archaeological Survey in Northern Tyanitis: Final Report", 28. Araştırma Sonuçları Toplantısı 1. Cilt, Allame Tanıtım Matbaacılık, Ankara, ss. 231-242.
- D'ALFONSO, L. – Basso, E., 2010. "Archaeological Survey in Northern Tyanitis: Preliminary Report of the Third Campaign (2008)", 27. Araştırma Sonuçları Toplantısı 1. Cilt, İsmail Aygül Ofset Matbaacılık, Ankara, ss. 1-14.
- DEMİR, F. – Eryaman, M., 2009. "Kaletepe", *Niğde Kültür Envanteri*, Ed.: Fazıl Açıkgöz - Fariz Demir - Mustafa Eryaman - Murat Tektaş, Tekten Basın Yayın, Niğde, ss. 244.
- Doğu Melendiz Yüzey Araştırması Yayınlanmamış Raporları 2008-2010, 2012.
- DUMAN, S., 2015. *Melendiz Dağı Yayla Obaları Mimarisi*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- DURU, G., 2013. *Tarihöncesinde İnsan-Mekan, Topluluk-Yerleşme İlişkisi: MÖ 9. Bin Sonu - 7. Bin Başı, Aşıklı ve Akarçay Tepe*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- DUYMUŞ, H., 2011. "Assur Kaynaklarına Göre Demirçağı'nda Tabal Krallığı", *ODÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi 2 /3*, ss. 34-46.
- ESİN, U. – Gülçur, S. – Özel, M.E., 1998. "Aksaray, Nevşehir, Niğde 1997 Ortak Yüzey Araştırması." 16. Araştırma Sonuçları Toplantısı, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, ss. 187-208.
- FALAY, B., 2019. *Kırsal Bir Yerleşmenin Ortaya Çıkışı Ve Değişim Sürecinin Etnoarkeolojik Bir Yaklaşımla Araştırılması: Niğde- Murtaza Köyü*. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- FRENCH, D., 2016. *Roman Roads and Milestones of Asia Minor Vol. 4: The Roads, Fasc. 4.1: Notes on the Itineraria*. BIAA Electronic Monograph 10, London.
- GÜÇLÜAY, S., 2013. "Bizans İmparatorluğunda Toprak Sistemi İçerisinde Themalar (IV-VII Yüzyıllar)", *Fırat Üniversitesi Orta Doğu Araştırmaları Dergisi*, IX /1, ss. 63-89.
- GÜLÇUR, S., 1999. "Aksaray, Nevşehir, Niğde 1994 Yüzey Araştırması", *Anadolu Araştırmaları*, 15 ss: 105-136.
- GÜREL, A. – Lermi, A., 2010. "Pleistocene-Holocene Fills of the Bor-Ereğli Plain (Central Anatolia): Recent Geo Archaeological Contributions", *Geo-*

Archaeological Activities in Southern Cappadocia-Turkey, Ed.: Lorenzo D'Alfonso - Maria Elena Balza - Clelia Mora, İtalian University Press, Pavia, ss. 55-70.

HALAÇOĞLU, Y., 1997. *XVIII. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nun İskân Siyaseti Ve Aşiretlerin Yerleştirilmesi*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.

HALAÇOĞLU, Y., 2014. *XVI-XVII. Yüzyıllarda Osmanlılarda Devlet Teşkilatı ve Sosyal Yapı*, Türk Tarih Kurumu, Ankara.

HAWKINS, J.D., 2000. *Corpus of Hieroglyphic Luwian Inscriptions Volume 1 Inscription of the Iron Age*, Walter de Gruyter, Berlin.

HEIDEGGER, M., 1971. "Building Dwelling Thinking", *Poetry, Language, Thought*, Ed.: Albert Hofstadter, Perennial Classics, New York.

HIGHCOCK, N. - Crabtree, P. - V.C., D. - Capardoni, M. - Lanaro, A. - Matessi, A. - Miller, N.F. - Strosahal, P. - Trameri, A. - D'Alfonso, L., 2015. "Kınık Höyük, Niğde: A New Archaeological Project in Southern Cappadocia", *The Archaeology of Anatolia Recent Discoveries (2011-2014) Volume I*, Ed.: S.R. Steadman - G. McMahon, Cambridge Scholars Press, Newcastle, ss: 98-127.

HILD, F. - Restle, M., 1981. *Tabula Imperii Byzantini 2. Kappadokien: (Kappadokia, Charsianon, Sebasteia Und Lykandos)*, Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, Wien.

HONIGMANN, E., 1970. *Bizans Devletinin Doğu Sınırı*, Çev: Fikret Işıltan, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul.

HÜSEYİNİKLİOĞLU, A., 2008. *Karaman Beylerbeyliği'nde Konar-Göçer Nüfus (1500-1522)*, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış, Doktora Tezi.

HÜSEYİNİKLİOĞLU, A. - Arslan, H., 2009. "16. Yüzyılın İlk Çeyreğinde Niğde Kazası Yerleşme Merkezlerinin Tespiti", *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 19/2, ss. 299-314.

KALAÇ, M., 1981. "Niğde'de Bulunan Bir Havatanrısı Steli", VIII. Türk Tarih Kongresi, Ankara, ss. 240-243.

KOYUNCU, C., 2015. *Eski Yunan ve Roma Döneminde Kappadokia Bölgesi*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi.

KUHN, S. - Dinçer, B. - Balkan-Atlı, N. - Erturaç, M.K., 2015. "Paleolithic Occupations of the Göllü Dağ, Central Anatolia, Turkey", *Journal of Field Archaeology* 40 / 5, ss. 581-602.

LANARO, A., 2015. "A Goddess among Storm-Gods. The Stele of Tavşantepe and the Landscape Monuments of Southern Cappadocia", *Anatolian Studies*, 65 / July, ss. 79-96.

MAKAREWICZ, C.A. - Arbuckle, B., Öztan, A., 2017. "Vertical Transhumance of Sheep and Goats Identified by Intra-Tooth Sequential Carbon ($\Delta^{13}C$) and Oxygen ($\Delta^{18}O$) Isotopic Analyses: Evidence from Chalcolithic Köşk

- Höyük, Central Turkey”, *Journal of Archaeological Science*, 86 / October, ss. 68–80.
- MATESSI, A., 2017. “The Making of Hittite Imperial Landscapes: Territoriality and Balance of Power in South-Central Anatolia during the Late Bronze Age”, *Journal of Ancient Near Eastern History* 3 / 2 ss. 117–162.
- MATESSI, A. – Dalkılıç, E. – D’Alfonso, L., 2018. “Settlement Patterns, Ancient Routes and Environmental Change in South Cappadocia (Turkey), During the Holocene”, *Ömer Halisdemir Üniversitesi Mühendislik Bilimleri Dergisi* 7 / 3, ss. 1107–1112.
- MATESSI, A., - Pieri, B.M.T., 2017. “South-Central: Archaeology”, *Hittite Landscape and Geography*, Ed.: Mark Weeden - Lee Z. Ullmann –Zenobia Homan Brill, ss. 89–105.
- METİN, R., 2007. *XVI. Yüzyılda Orta Anadoluda Nüfus ve Yerleşme (Bozok, Kırşehir, Niğde, Nevşehir ve Keskin Örneği)*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- MURAT, L., 2012. “Hititlerde Su Kültü”, *Tarih Araştırmaları Dergisi*, 31 / 51, ss. 125-158.
- OFLAZ, M., 1992. *16.Yüzyılda Niğde Sancağı*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- ÖKSE, T., 2011. “Open-Air Sanctuaries of the Hittites”, *Insights into Hittite History and Archaeology*, Ed.: Hermann Genz - Dirk Paul Mielke, Peeters, Leuven, ss. 219–40.
- ÖZBAŞARAN, M., 2013. “Orta Anadolu'nun Neolitikleşme Sürecinde AŞIKLI”, *Colloquium Anatolicum*, 12, ss. 1–14.
- ÖZBAŞARAN, M.- Duru, G., 2018. “Aşıklı Höyük'te İlk Yerleşim, En Eski Topluluk ve Yaşam.” 39. Kazı Sonuçları Toplantısı 2. Cilt, Star Matbaacılık, Bursa, ss. 477–88.
- ÖZBAŞARAN, M. - Duru, G. - Erdoğan, B.- Kayacan, N. – Kiper, Y., 2006. “Musular Kazı ve Araştırma Projesi, 2003-2004”, 27. Kazı Sonuçları Toplantısı 1. Cilt, Kültür ve Turizm Bakanlığı DÖSİMM Basımevi, Ankara, ss. 241–248.
- ÖZBAŞARAN, M. – Duru, G. – Kayacan, N. – Erdoğan, B. – Buienhuis, H., 2012. “Musular The 8th Millennium Cal. BC Satellite Site of Aşıklı”, *The Neolithic in Turkey New Excavation & New Research Central Turkey*, Ed.: Mehmet Özdoğan - Neziha Başgelen - Peter Kuniholm, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, ss. 159–180.
- ÖZTAN, A., 2012. “Köşk Höyük. A Neolithic Settlement in Niğde-Bor Plateau”, *The Neolithic in Turkey New Excavation & New Research Central Anatolia*, Ed.: Mehmet Özdoğan - Neziha Başgelen - Peter Kuniholm, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, ss. 31–70.
- ÖZTÜRK, F.G., 2010. *A Comparative Architectural Investigation Of The Middle Byzantine Courtyard Complexes in Açıksaray - Cappadocia: Questions Of*

Monastic And Secular Settlement, Middle East Technical University Unpublished Phd Dissertation.

- PEKAK, S., 2008. "Kappadokia'da Bizans Dönemine Ait Haç Planlı İki Kilise", *Sanat Tarihi Dergisi*, XVII / 2, ss. 85–113.
- PERNICKA, E. – Keller, J. – Cauvin, M.C., 1997. "Obsidian from Anatolian Sources in the Neolithic of the Middle Euphrates Region (Syria)." *Paleorient* 23 / 1 ss.113–122.
- PULLU, S., 2006. *Tabal Bölgesi Tarihi (MÖ 1. Binyılın İlk Yarısında Tabal Krallığı'nın Siyasal ve Ekonomik Tarihi*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- RAMSAY, W.M. 1960. *Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası*, Çev.: Mihri Pektaş. Milli Eğitim Basımevi, İstanbul.
- ROBERTS, N., 2014. "The Climate of Neolithic Anatolia", *The Neolithic in Turkey. 10500-5200 BC: Environment Settlement, Flora, Fauna, Dating, Symbols of Belief, with Views from North, South, East, and West*, Ed.: Mehmet Özdoğan - Nezh Başgelen - Peter Kuniholm, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, ss. 67–94
- ROSADA, G. – Lachin, M.T., 2011. "Excavations at Tyana/Kemerhisar 2009", 32. Kazı Sonuçları Toplantısı, Allame Tanıtım & Matbaacılık, Ankara, ss. 196–215.
- SALWAY, B., 2005. "Travel, Itineraria and Tabellaria", *Travel and Geography in the Roman Empire*, Ed.: Colin Adams - Ray Laurence, Routledge, London, ss. 22–66.
- SCHNEIDER, E.E., 1995. "Classical Sites in Anatolia: 1993 Archaeological Survey in Cappadocia", XII. Araştırma Sonuçları Toplantısı, T.C. Kültür Bakanlığı Milli Kütüphane Basımevi, Ankara, ss. 429–440.
- SCHNEIDER E.E., 1996. "Classical Sites in Anatolia: 1994 Archaeological Survey in Cappadocia", XIII. Araştırma Sonuçları Toplantısı, T.C. Kültür Bakanlığı Milli Kütüphane Basımevi, Ankara, ss. 15–34.
- SEZER, V., 1977. "Bor-Keşlik Steli", *Türk Arkeoloji Dergisi*, XXIV ss. 147–151.
- SHARR, A., 2013. *Mimarlar İçin Heidegger*. Çev.: Volkan Atmaca. Yem yayınları, İstanbul.
- SLIMAK, L. – Dinçer, B., 2007. "Kaletepe Deresi 3. Orta Anadolu'da Tabakalanma Veren Bir İlk Paleolitik Çağ Yerleşmesi", *Tüba-Ar*, 10 ss. 33–47.
- TALBERT, R., 2000. *Barrington Atlas of the Greek and Roman World: Map-by-Map*. Princeton University Press.
- TEZCAN, B., 1969. "1968 Göllüdağ Kazısı", *Türk Arkeoloji Dergisi*, XVII / 2, ss. 211–35.
- TEZCAN, B., 1992. "1969 Göllüdağ Kazısı", *Türk Arkeoloji Dergisi*, XXX, ss. 1–30.

- TURGUT, M., 2015. "Tarhuntaşsa'daki Su Kültü Mekânları", *Tarihin Peşinde*, 14 ss. 337 – 354.
- TÜTÜNCÜ, F., 2008. *The Land Of Beautiful Horses: Stables in Middle Byzantine Settlements of Cappadocia*, Bilkent University Unpublished Master's Thesis.
- UMAR, B., 1993. *Türkiye'deki Tarihsel Adlar*, İnkilap Kitabevi, İstanbul.
- USSISHKIN, D., 1967. "On the Date of the Neo-Hittite Relief From Andaval", *Anadolu* 11, ss. 197–202.
- ÜNLÜER, Y. – Atalay, A., 2016. "Murtaza Kalesi Sit Fişi", *Niğde Müzesi Murtaza Kalesi Sit Fişi*, Niğde.
- YİĞİT, T., 2000. "Tabal", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 40 / 3-4 ss. 177–89.
- YILDIRIM-BALCI, S., 2007. *Orta Anadolu Obsidiyen Teknolojisi: Aşıklı Höyük Modeli, Tekno-Kültürel Kökeni ve Evrimi*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- YILDIRIM-BALCI, S., 2011. "Aşıklı Höyük Obsidiyen Teknolojisi", *TÜBA-AR* 14, ss. 19–39.